

Artur Lis

Najstarsze dokumenty opatowskie

Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego 4, 117-150

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Artur Lis

Wydział Zamiejscowy Prawa i Nauk o Gospodarce w Stalowej Woli
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

NAJSTARSZE DOKUMENTY OPATOWSKIE

WPROWADZENIE

Przez dokument rozumie się pisemne oświadczenie o treści prawnej, wyrażające jakąś czynność prawną, sporządzone w wymaganej formie. Dokumenty średniowieczne (dyplomy) spisywano w języku łacińskim na pergaminie (tj. specjalnie wyprawionej skórze)¹. Początki dokumentu na ziemiach polskich giną w mrokach przeszłości². Po uformowaniu się państwa i przyjęciu chrześcijaństwa nastąpiło stopniowe przejmowanie różnych elementów kultury. Dokument należy do najważniejszych i najliczniejszych źródeł poznania prawa w omawianym okresie³. Jak zauważa Józef Dobosz, na plan pierwszy wysuwa się więc jego strona pragmatyczna, a sam dokument spisywany jest wedle znanych i utrwalonych na Zachodzie wzorców i form kancelaryjnych⁴. Właśnie w XII w. rozpoczyna się ich powolne wprowadzenie do powszechnej praktyki, co zapewne powoduje nie tylko ewolucję ich formy i struktury, ale pociąga za sobą kształtowanie się początków instytucji zwanej kancelarią, a w stuleciu XIII jej szybszy rozwój. Kancelaria kościelna w zakresie funkcji i organizacji nie różniła się zasadniczo od kancelarii świeckich, podlegały one tym samym procesom przemian, wzajemnie na siebie

¹ S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. I: X-XVIII w., Kraków 2002, s. 93.

² J. Dobosz, *Dokument na ziemiach polskich w wiekach średnich*, [w:] *Ars scribendi. O sztuce pisania w średniowiecznej Polsce. Katalog wystawy*, Gniezno 2008, s. 27-36.

³ Szczególnie godna uwagi jest praca zbiorowa: *Ars scribendi. O sztuce pisania w średniowiecznej Polsce*, Gniezno 2008. Czytelnik znajdzie tam następujące artykuły: R. Witkowski, *Warsztat pisarza w średniowiecznej Polsce*, s. 15-26; J. Dobosz, *Dokument na ziemiach polskich w wiekach średnich*, s. 27-36; R. Witkowski, *Średniowieczny rękopis – pomnik trwalszy niż w spiżu ryty*, s. 37-49; E. Skibiński, *Odczytywanie źródła historycznego (oratura i litteratura - między mitem a historią)*, s. 51-61.

⁴ J. Dobosz, dz. cyt., s. 27; tenże, *Wprowadzenie*, [w:] S. Kętrzyński, *Zarys nauki o dokumencie polskim wieków średnich*, Poznań 2008.

oddziałując, w przeszłości bowiem w kancelariach świeckich wiele urzędów powierzano duchownym⁵. Kancelarie określa się nie tylko jako instytucje, ale także jako zespół ludzki. Poglębijące się rozbięcie dzielnicowe, a wraz z nim wzrost liczby dworów książęcych, bez wątpienia spowodowało, iż znacznie wzrosła liczba możliwych wystawców dokumentów. Zapewne w XIII w. ukształtowała się pewna liczba kancelarii książąt dzielnicowych⁶.

Celem niniejszego artykułu jest charakterystyka dwóch dokumentów, pierwszego z 1189 r. i drugiego datowanego na 1206 r. Pierwszy z wymienionych został wydany przez księcia Kazimierza Sprawiedliwego, natomiast drugi przez jego syna Leszka Białego. W pracy zostanie przeprowadzona analiza zamieszczonej w dokumentach testacji w celu rozpoznania genealogii świadkujących.

I. DOKUMENT OPATOWSKI DATOWANY 12 KWIETNIA 1189 R.

Regest: *Kazimierz książę polski zwraca kapitule krakowskiej opole chropskie, które był otrzymał celem melioracji, i oświadcza, że darował św. Wacławowi karczmę na brzegu i koryto z prostej pobożności, nie zaś tytułem wynagrodzenia.*

Oryginał: Archiwum Kapituły Metropolitarnej w Krakowie.

Podobizna: *Monumenta Poloniae Palaeographica*, wyd. S. Krzyżanowski, Kraków 1907, tab. XV.

Wydanie: *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekoskiński, cz. 1, Kraków 1874, nr 4, s. 8-9.

Uwagi: Dokument datowany 12 kwietnia 1189 r. zachował się w oryginale i powszechnie przyjmowany jest za autentyk. Z dyspozycji dowiadujemy się o zwrocie przez Kazimierza Sprawiedliwego *chropensum provincia* kapitule krakowskiej, na jej życzenie. Wraz ze zwrotem Chropów⁷ książę nadał kanonikom karczmę na brzegu rzeki i koryto rzeczne⁸. Maksymilian Baruch poddał w wątpliwość, aby wcześniej kapituła krakowska dobrowolnie oddała własne dobra, ryzykując ich utratę⁹. Według

---

⁵ S. Olczak, *Kancelaria*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 551.

⁶ Zob. S. Nawrocki, *Rozwój form kancelaryjnych*, Poznań 1997; A. Gąsiorowski, *Staropolski dokument i kancelaria jako przedmiot badań historycznych*, [w:] *Nauki Pomocnicze Historii na IX Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Toruniu*, Warszawa-Łódź 1976, pod red. A. Tomczyka, s. 53-62.

⁷ Chropy – wieś w Polsce położona w województwie łódzkim, w powiecie poddębickim, gminie Poddębice, w latach 1975–1998 miejscowość ta należała administracyjnie do województwa sieradzkiego.

⁸ Zapewne chodzi o rzekę Dobrzynek – lewy dopływ rzeki Ner, przepływającej przez Pabjanice (koło Chropów).

⁹ M. Baruch, *Pabjanice, Rzgów i wsie okoliczne*, Pabjanice 1930, s. 27-29. Zob. S. Zajączkowski, *Opole chropskie. Przyczynek do genezy dawnych dóbr pabjanickich kapituły krakowskiej*, „Rocznik Łódzki”

tego autora dobra chropskie zostały zajęte siłą w wyniku wcześniejszych konfliktów na linii kapituła–ksiązę. W odpowiedzi na te zarzuty Franciszek Bujak uznał, iż nie ma poszlak wskazujących na ukryte intencje księcia i idąc za brzmieniem dokumentu wymienione dobra były przekazane Kazimierzowi w celu polepszenia ich stanu i melioracji¹⁰. Badacz ten dodał, iż dokument został wystawiony w celu zabezpieczenia przekazanej własności.

Powszechnie uważa się, iż występujący w testacji *Vincentius magister* – mistrz Wincenty Kadłubek był dyktatorem dokumentu¹¹. Heinrich Zeissberg stwierdził, że świadkowie dyplomu są współcześni dokonanej akcji prawnej, co potwierdza jego autentyczność¹². Antoni Małecki poddał w wątpliwość autentyczność formalną, nie rzeczową dokumentu, kierując się zbyt uniżoną stylizacją w stosunku do kapituły¹³. Wojciech Kętrzyński kwestionował autentyczność dwóch pieczęci¹⁴, po których pozostały sznurki z pąsowego jedwabiu – których z kolei bronił Stanisław Krzyżanowski¹⁵. Idąc dalej, wspominany już Wojciech Kętrzyński, oraz Karol Maleczyński przyjęli, że dokument opatowski jest autografem Wincentego Kadłubka, aczkolwiek zauważono, iż inne dokumenty, których dyktat przypisuje się Wincentemu są pisane odmiennymi rękoma¹⁶. Ze względu na podobieństwo stylu dokumentu do *Kroniki* Kadłubka a także terminologię zaczerpniętą z prawa rzymskiego, również kolejni badacze przyjęli wnioski o redakcji dokumentu przez Wincentego m.in. Stanisław Kętrzyński¹⁷, Roman Grodecki¹⁸ oraz Oswald Balzer¹⁹. Ten ostatni założył, iż Kadłubek pełnił wówczas funkcję notariusza Kazimierza II Sprawiedliwego²⁰. Dokument został także poddany analizie przez Zofię

1962, nr 5, s. 134-145.

¹⁰ F. Bujak, *Studia nad osadnictwem Małopolski*, „Rozprawy Akademii Umiejętności Wydziału Historyczno-Filozoficznego”, 1905, t. 47, s. 227-228. Por. M. D. Kowalski, *Uposażenie krakowskiej kapituły w średniowieczu*, Kraków 2000, s. 50-51.

¹¹ K. Maleczyński, *Zarys dyplomatyki polskiej wieków średnich*, cz. 1, Wrocław 1951, s. 91, przypis 174.

¹² H. Zeissberg, *Vincentius Kadlubek, Bischof von Krakau (1208-1218; zm. 1223) und seine Chronik Polens*, „Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen”, 1869, t. 42, s. 25-29.

¹³ A. Małecki, *W kwestii fałszowania dokumentów*, „Kwartalnik Historyczny”, 1904, t. 18, s. 471.

¹⁴ W. Kętrzyński, *Studia nad dokumentami XII wieku*, „Rozprawy Akademii Umiejętności Wydziału Historyczno-Filozoficznego”, 1891, t. 26, s. 231.

¹⁵ S. Krzyżanowski, *Początki dyplomatyki polskiej*, „Kwartalnik Historyczny” 1892, t. 6, s. 25.

¹⁶ K. Maleczyński, *Wpływy obce na dokument polski w XII wieku*, [w:] tenże, *Studia nad dokumentem polskim*, Wrocław 1971, s. 16.

¹⁷ S. Kętrzyński, *Ze studiów nad Gerwazym z Tilbury*, „Rozprawy Akademii Umiejętności Wydziału Historyczno-Filozoficznego”, 1903, t. 46, s. 168.

¹⁸ R. Grodecki, *Mistrz Wincenty Kadłubek, biskup krakowski (zarys biograficzny)*, „Rocznik Krakowski”, 1923, t. 19, s. 31.

¹⁹ O. Balzer, *Studium o Kadłubku*, cz. 1, [w:] tegoż, *Pisma pośmiertne*, t. I, Lwów 1934, s. 44.

²⁰ Tamże, s. 44 i n.

Kozłowską-Budkową w jej *Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej*²¹. Ostatnio Tadeusz Nowakowski w swoich badaniach zauważył, że autor dokumentu opatowskiego wprowadził tu pojęcie Kościoła, jako „matki” i „syna”, którym jest tu książę Kazimierz²². Jest to nawiązanie do Ewangelii św. Jana (19, 25-27), która w opisie Pasji przedstawia osoby stojące przed krzyżem – matkę Jezusa i Jana. Dokument z 1189 r. wyraźnie nawiązuje do tej sceny, a opieka umiłowanego ucznia nad matką, nasunęła myśl o opiece Kazimierza nad dobrami kapituły. Karol Maleczyński zwrócił także uwagę na zwrot *nam sicut publica, sic res ecclesiastica iure utitur pupillari*, zaczerpnięty z *Digestów* rzymskich, jako niewątpliwy ślad erudycji prawnej Kadłubka²³. Wyżej wymieniony badacz przybliżył także kilka paleograficznych spostrzeżeń dokumentu Sprawiedliwego. Otóż dokument opatowski spisany jest pismem dokumentowym – wyraźnym i eleganckim, odznaczającym się głównie charakterystycznymi ligaturami *st, ct*. Zwraca uwagę litera *s*, której górna laseczka jest zwykle wolno puszczone w dół, aż do przecięcia się z trzonkiem i zakończeniem laseczki chorągiewką (*treillis*)²⁴. Maleczyński pisał, że może nie od rzeczy byłoby przypuszczenie, wysunięte z wniosku o dyktatorstwie tego aktu (dyktatorem Kadłubek) i zjawieniu się na nim pewnych reminiscencji pisma leodyjskiego, a więc północnofrancuskiego, że to właśnie północny nasz kronikarz był równocześnie dyktatorem i ingrosatorem dokumentu opatowskiego z 1189 r. W każdym razie pismo tego aktu stałoby w dziwnej zgodzie z wyrażonym ostatnio w nauce przypuszczeniem o francuskich studiach greckich mistrza Wincentego²⁵.

Niniejszy dokument datowany przez Kazimierz II Sprawiedliwego w Opatowie 12 kwietnia 1189 r. jest szczególnie ważny dla historii Opatowa, gdyż w tym akcie po raz pierwszy pojawiła się nazwa tej miejscowości. Wcześniej Opatów znany był jako Żmigród, zapewne ze względu na pogański kult Żmija-smoka obrońcy mieszkańców przed najeźdźcami z zewnątrz oraz boga płodności władającego piorunami²⁶.

---

²¹ Z. Kozłowska-Budkowa, *Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej* (dalej: *Repertorium*), Kraków 1937, nr 118, s. 114-150.

²² T. Nowakowski, *Idee areng dokumentów książąt polskich do połowy XIII wieku*, Bydgoszcz 1999, s. 63.

²³ K. Maleczyński, *Wpływy obce na dokument polski w XII wieku*, s. 107. Por. F. Sikora, *O małopolskim dokumencie kościelnym w XIII wieku*, „*Studia Historyczne*”, 1976, t. 19, s. 174.

²⁴ K. Maleczyński, *Wpływy obce na dokument polski w XII wieku*, s. 101.

²⁵ Tamże.

²⁶ Żmigród – to wcześniejsza nazwa miasta Opatowa, dziś północna część Opatowa, mająca kształt lessowego cypla o powierzchni ok. 1 ha, na wysokim brzegu rzeki Opatówki (dawniej: Łukawy), w sąsiedztwie klasztoru bernardynów (A. Buko, *Archeologia Polski wczesnośredniowiecznej. Odkrycia – hipotezy – interpretacje*. Warszawa 2005, s. 123-128). Jak zauważył Jacek Banaszekiewicz, za Łukawę i jej podmokłe zakola schowane jest dawne skupisko osadnicze Opatowa, gdy wróg pojawia się od strony przeprawy sandomierskiej; gdy zaś uderza od strony przejścia zawichojskiego, wysokie

Lista świadków dokumentu Kazimierza Sprawiedliwego odzwierciedla elitę ziemi sandomierskiej. Testacja zawiera imiona 15 rycerzy uszeregowanych jednak bez przejrzystego klucza hierarchicznego, a zakończona jest dopiskiem *et aliorum quam plurimorum nobilium*, co potwierdza, iż był to wiec²⁷. Zgromadzeni dostojnicy, tworzyli radę księcia, formalnie i realnie konsensującą jego decyzje, aczkolwiek wszyscy świadkowie nie byli współdecydentami książeńych postanowień. Co oczywiste nie kwestionuje funkcji uwierzytelniającej listy świadków. Wydaje się, że celem zjazdu możliwym było omówienie bieżącej polityki nie tylko ziemi sandomierskiej i krakowskiej, ale i interesów międzydzielnicowych i polityki zagranicznej Kazimierza Sprawiedliwego²⁸. Można się domyślać, iż głównym tematem rozmów była planowana wyprawa księcia na Rus²⁹. Być może kolokwium było w jakiś sposób związane z tajemnicą genezy i roli kolegiaty opatowskiej i

---

lewobrzeżne wzgórze opatowskie, od wschodu wzdłuż rzeki bronione mokrymi łąkami jest trudnym do sforsowania punktem oporu (J. Banaszekiewicz, *Polskie dzieje bajeczne mistrza Wincentego Kadłubka*, Wrocław 2002, s. 430. Zob. Cz. Deptuła, *Archanioł i smok: z zagadnień legendy miejsca i mitu początku w Polsce średniowiecznej*, Lublin 2003). Świadectwem najstarszej fazy zasiedlania Żmigrodu oraz jego przeobrażeń są głównie fragmenty ceramiki z późnego neolitu oraz wczesnej epoki brązu, a także pozostałości kilku zniszczonych obiektów (jam?) (M. Florek, *Badania weryfikacyjno-rozpoznawcze na żmigrodzie w Opatowie i domniemanym grodzisku w Słupi Nadbrzeżnej*, [w:] *Osadnictwo i architektura ziem polskich w dobie Zjazdu Gnieźnieńskiego*, pod red. A. Buki i Z. Świechowskiego, Warszawa 2000, s. 209-224).

²⁷ O instytucji średniowiecznego wiecu pisali: S. Zachorowski, *Colloquia w Polsce od w. XII do XIV*, [w:] tegoż: *Studia z historii prawa kościelnego i polskiego*, Kraków 1917, s. 54; R. Grodecki, *Instytucja wieców w Polsce piastowskiej*, „Sprawozdania z czynności i posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie”, 1929, t. 35, z. 5, s. 23-26; F. Bujak, *O wiecach w Polsce do końca wieku XIII ze szczególnym uwzględnieniem Wielkopolski*, [w:] *Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. 1, Kraków 1938, s. 45-80; S. Russocki, *Świadkowie czy decydenci?*, „Kwartalnik Historyczny”, 1978, t. 85, z. 3, s. 669-673; K. Bobowski, *W sprawie metod badawczych wczesnośredniowiecznej dyplomatyki polskiej*, „Sobótka”, 1980, z. 3, s. 517-526; J. Mularczyk, *Jeszcze o świadkach w dokumentach XIII wieku*, „Sobótka”, 1984, z. 1, s. 37-60. Ostatnio: T. Giergiel, *Colloquia rycerstwa sandomierskiego. Od wieców dzielnicowych do zjazdu ziem polskich w Chęcinach w 1331 roku*, [w:] J. Muszyńska, J. Pielas (red.), *Lokalne społeczności a konstytucje i uchwały sejmowe. Z dziejów parlamentaryzmu między Wisłą a Pilicą*, pod red. J. Muszyńskiej i J. Pielasa, Kielce-Warszawa 2008, s. 9-55.

²⁸ Zob. A. Marzec, *Kazimierz Sprawiedliwy*, [w:] *Piastowie. Leksykon Biograficzny*, pod red. S. Szczura i K. Ożoga, Kraków 1999, s. 173-179; B. Włodarski, *Polityka ruska Leszka Białego*, Lwów 1925; tenże, *Polska i Rus 1194-1340*, Warszawa 1966.

²⁹ T. Manteuffel, *Rola cystersów w Polsce XII wieku*, „Przegląd Historyczny”, 1950, t. 41, s. 180-202; J. Szymański, *Kanonicy opatowscy w planach polityki ruskiej z przełomu XII i XIII wieku*, „Przegląd Historyczny”, 1965, t. 56, z. 3, s. 388-396; W. Caban, *Polityka północno-wschodnia Kazimierza Sprawiedliwego w latach 1177-1192*, „Rocznik Białostocki”, 1974, t. 12, s. 189-209; T. Dunin-Wąsowicz, *Kilka uwag w sprawie działalności misyjnej cystersów na Rusi w XII-XIII wieku*, [w:] *Spółczesność Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 5, pod red. S. K. Kuczyńskiego, Warszawa 1992, s. 161-173.

obecnością w tym mieście jakiegoś zakonu³⁰. Dyskusja na ten temat, jak kula śnieżna, toczy się w nauce do dziś i nabierając pędu narasta zarówno nowymi interpretacjami, argumentami i wnioskami, jak i poglądami odchodzącymi od meritum³¹. Konkludując pozwólmy sobie przytoczyć kilka uwag J. Dobosza: *brak wzmianki o kolegiacie czy osadzonych przy niej kanonikach w 1189 r. wskazuje, że erygowano ją po tej dacie. Być może w związku z pracami nad reformą kanonikatu opatowskiego przebywał tam wówczas książę wraz ze swym najbliższym otoczeniem. Pierwsi kanonicy opatowscy wystąpili dopiero w 1206 r., stąd wniosek, że kolegiatę powołano między 1189 a 1206 r. Ponieważ Kazimierz zmarł w 1194 r., reorganizacji grupy kanonickiej w Opatowie mógł dokonać tylko między kwietniem 1189 r. a wiosną 1194. Ponieważ w tym ostatnim roku umysł księcia zaprzętała wyprawa przeciw Jaćwiegom, datę powstania kolegiaty możemy ustalić na lata 1189–1193. Po zreformowaniu środowiska kanoników opatowskich i podniesieniu obiektu do rangi kościoła kolegiackiego książę włączył go w orbitę swej polityki ruskiej, wyznaczając tutaj siedzibę (tymczasową?) przyszłego łacińskiego biskupstwa Rusi³².*

³⁰ M. Starnawska, *Zakony w dziejach Opatowa*, [w:] *Konferencja Naukowa Związana z Jubileuszem 800-lecia Kapituły Kolegiackiej w Opatowie*, 24 marca 2006, Opatów 2007, s. 75-86; A. Lis, *Jubileusz 800-lecia Kapituły Kolegiackiej w Opatowie (Konferencja naukowa, Opatów, 24 marca 2006 r.)*, „Zeszyty Sandomierskie”, 2006, nr 22, s. 26-27; tenże, *Konferencja naukowa „Tajemnice Opatowa”*, „Zeszyty Sandomierskie”, 2007, nr 25, s. 85-86; M. Florek, *Zagadki średniowiecznej historii Opatowa*, „Zeszyty Sandomierskie”, 2007, nr 25, s. 19-26.

³¹ Zob. J. Zub, *Opatów. Kolegiata św. Marcina. Przewodnik po zabytkach sztuki*, nr 2, Tarnobrzeg 1999, s. 4-5; Z. Świechowski, *Kościelec. Opatów*, [w:] *Pomniki architektury polskiej. Architektura romańska*, z. 1, Warszawa 1954, (wzmianki źródłowe) s. 35-44; tenże, *Architektura romańska w Polsce*, Warszawa 2000, s. 182-184; tenże, *Architektura kolegiaty w Opatowie i jej geneza*, [w:] *Opatów. Materiały z sesji 700-lecia miasta*, pod red. F. Kiryka, Sandomierz 1985, s. 11-20; J. Gąssowski, T. Manteuffel, Z. Tomaszewski, *Sprawozdania z badań przeprowadzonych w okresie od 7 do 30 maja 1953 r. nad osadnictwem wczesnośredniowiecznym i architekturą romańską w Opatowie*, „Przegląd Historyczny”, 1954, t. 45, s. 691-721; A. Tomaszewski, J. Kuczyński, *Sprawozdanie z badań przeprowadzonych w okresie od 30 czerwca do 10 lipca 1964 r. nad architekturą romańską w Opatowie*, „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego”, 1966, t. 3, 105-126).

³² J. Dobosz, *Działalność fundacyjna Kazimierza Sprawiedliwego*, Poznań 1995, s. 101-102. W innym miejscu autor ten pisze: *Zapewne wiosną 1189 roku Kazimierz wraz z małżonką i najbliższym otoczeniem odbywali podróż po swej dzielnicy, która nie była związana z zaangażowaniem w prowadzoną podówczas polityką ruską. Chodziło raczej o sprawy bieżące, chyba bardziej związane z działaniami na rzecz Kościoła, a konkretnie o kwestie kolegiaty opatowskiej. Tutaj książę wydatnie wzmocnił miejscowe środowisko kanonickie i snuł najpewniej plany przekształcenia go w przyszłości w zaplecze do założenia biskupstwa rzymskiego na Rusi (pojawia się tu jednak jakiś styk z polityką ruską, ale raczej długofalowo, nie doraźnie). Podróż ta zapewne nie ograniczała się tylko do samego Opatowa i kwestii kościelnych, ale do dalszych wniosków zagradza nam drogę brak informacji źródłowych (za: J. Dobosz, *Kazimierz II Sprawiedliwy*, Poznań 2011, s. 136-137).*

I.1. Treść dokumentu z 1189 r.

In nomine sancte ac indiuidue trinitatis. Quoniam nonnulli sunt malignj benignorum interpretes. Ego dux polonie Kazimirvs omnibus significo non malignandj dolo. non alienandj animo. nos *chropensium* prouinciam suscepisse. Impium enim est ac miserabile maternis calamitatibus non commisereri filium. cum omnis omnino etiam carnalis fauor parentum inclinet. immo filijs pro materne negligentia jacture pena intemptatur. Proinde a multis retro neglecta. eiusdem prouincie dispensia. tutele officio suscipimus corrigenda. tutorio nos iure obstringentes. ut ecclesiastice pupillationis conditionem faciamus potiozem. deteriozem facere non possimus. Nam sicut res publica: sic res ecclesiastica iure utitur pupillarj. Nos enim eandem prouinciam quam emendandam suscepimus ad nutum predictj capitulj emendatam restituimus. Nec sit qui pro alicuius recompensationis respectu tabernam in ripa uel alueum beato Vencezlao nos estimet contulisse. Istorum enim donatio sine omni temporanee recompensationis respectu. a nostra deuotione simplex processit. Et ideo non tantum filios sed et quoslibet successores nostros anathematj pontificum subicj postulamus. qui aliquo pretextu *chropenses* uel iam dictam tabernam uel alueum a beato Vencezlao alienare temptauerint.

Datum in *Opatow* pridie idus aprilis, anno. M. C. LXXX. IX. Sub testimonio domine Helene eiusdem ducis uxore. Fulconis cracouiensis episcopi. Mrokote cancellarij. Miluanj abbatis de monte. Gedconis prepositj. Petrj subcancellarij. Vincentij magistri. Petrconis uilcouiz. Vizconis. Predzłaj erantoviz. Sauli. Gaulj zlaunicouiz. Voyteg dapiferi. Velizłaj ierosolimitanj. Visete. Vseborij. Vars filij mantine. Zmil cetechouiz. Zulizłaj bernartouiz. Vencezłaj zulizlauiz. Gualis zdeboriz. Martynj poznanouiz. et aliorum quam plurimorum nobilium.

I.2. Przekład dokumentu z 1189 r.

W imię świętej i niepodzielnej Trójcy. Ponieważ niektórzy źle tłumaczą dobrodziejstwa, ja Kazimierz książę Polski oświadczam wszystkim, że przejęliśmy dobra chropkie nie zdradzieckim podstępem i nieszalonym umysłem. Jest bowiem bezbożne i niegodziwe, że syn nie lituje się nad matczynym nieszczęściem, gdy wszystko, co cielesne zupełnie skłania się z życzliwością ku rodzicom, owszem synów dosięga kara za obojętność na matczynie szkody. Tak, więc przez wielu od dawna lekceważone szkody tejże prowincji przyjmujemy pod urzędową opiekę w celu [ich] naprawienia, będąc związani prawem opieki, abyśmy uczynili lepszym położenie kościelnego sieroctwa, gorszym uczynić nie mogliśmy. Bowiem tak jak rzeczy publiczne, [również] rzeczy kościelne korzystają z prawa opieki. My, bowiem tę prowincję przyjęliśmy do naprawy za zgodą rzeczzonej kapituły [i] zwracamy naprawione. I niech nikt nie mniema, iż że my nadaliśmy karczmę na brzegu i koryto rzeki świętemu Waclawowi z powodu jakiegoś zadośćuczynienia.

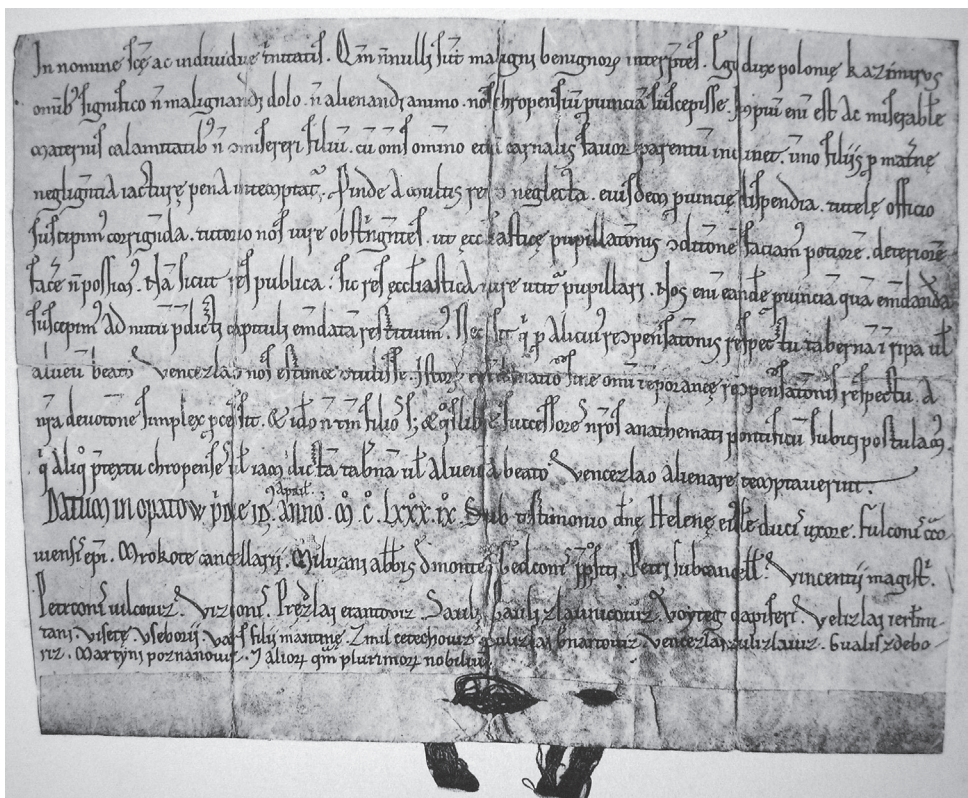

Ich uczciwe nadanie nastąpiło, bowiem nie ze względu na jakiegokolwiek czasowe wyrównanie strat, [lecz] przez naszą pobożność. I dlatego domagamy się, aby nie tyle synowie, ale i jacykolwiek nasi spadkobiercy podlegali klątwom biskupów, jeśli ośmieliliby się odebrać św. Wacławowi z jakiegoś powodu Chropy lub już wspomnianą karczmę albo koryto rzeki.

Dano w Opatowie 12 kwietnia 1189 roku. Pod świadectwem pani Heleny tegoż księcia żony. Fulkona krakowskiego biskupa, Mrokoty kanclerza, Milwana opata łysogórskiego, Gedki prepozyta, Piotra podkanclerzego, Wincentego magistra, Piotra Wilkowica, Wiśka, Przeclawa Ernatowicza, Szawła, Gawła Zdebowica, Wojtka stolnika, Wielisława Jerozolimczyka, Wyszka, Wszebora, Warsza syna Męciny, Śmiła Sieciechowica, Sulisława Biernatowica, Więclawa Sulisławica, Gawła Zdebowica, Marcina Poznanowica i innych licznych z rycerstwa.

Tłumaczenie dokumentu Artur Lis

I.3. Podobizna dokumentu z 1189 r.

Fot. za: *Monumenta Poloniae Palaeographica*, ed. S. Krzyżanowski, Kraków 1907–1910, tab. XV.

I.4. Lista świadków z dokumentu z 1189 r.:

1. Helena księżniczka znojemska, żona Kazimierza II Sprawiedliwego³³.
2. Fulko–Pełka biskup krakowski (1186-1207), brat wojewody Mikołaja (Lisowie)³⁴.
3. Mrokota kanclerz krakowski, późniejszy biskup poznański (1193-1196)³⁵.
4. Milwan opat z Łysej Góry, występował na tej funkcji jeszcze w latach 60-tych XII w.³⁶
5. Gedko biskup płocki z rodu Powalów³⁷.
6. Piotr podkanclerzy krakowski³⁸.

Wybitna mediewistka Brygida Kürbis utożsamiała podkanclerzego Piotra z późniejszym arcybiskupem gnieźnieńskim Piotrem Łabędziem, wskazując w ten sposób dalszą drogę jego kariery³⁹. W literaturze długo pokutował pogląd wypowiedziany przez Władysława Semkowicza, iż arcybiskup Bogumił jest postacią identyczną z arcybiskupem gnieźnieńskim Piotrem, bezpośrednim poprzednikiem Henryka

³³ T. Wasilewski, *Helena księżniczka znojemska, żona Kazimierza II Sprawiedliwego. Przyczynek do dziejów stosunków polsko-czeskich w XII-XIII w.*, „Przegląd Historyczny”, 1978, t. 69, z. 1, s. 115-120. Zob. *Piastowie. Leksykon biograficzny*, s. 113, 115, 179, 181, 182, 258, 272.

³⁴ J. Mitkowski, S. Trawkowski, *Pełka (Fulko), (zm. 1207), biskup krakowski*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. 25 z. 106, Wrocław 1980, s. 571-574; B. Śliwiński, *Ród Lisów. Problem pochodzenia wojewody krakowskiego Mikołaja i biskupa krakowskiego Pełki*, [w:] *Genealogia. Studia nad wspólnotami krewniczymi i terytorialnymi w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, pod red. J. Hertela i J. Wroniszewskiego, Toruń 1987, s. 33-46; K. Ożóg, *Formacja intelektualna biskupów krakowskich w średniowieczu*, [w:] *Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, pod red. K. Baczkowskiego, Kraków 1995, s. 159-177; J. Maciejewski, *Episkopat doby dzielnicowej 1180-1320*, Kraków-Bydgoszcz 2003, s. 231.

³⁵ *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, pod red. A. Gąsiorowski, t. IV *Małopolska (Województwa krakowskie, sandomierskie i lubelskie)*, z. 1 *Urzędnicy małopolscy XII-XV wieku*, Wrocław 1990, nr 1194 (dalej: *Urzędnicy małopolscy*); F. Sikora, *Mrokota* [w:] PSB, t. 22, Wrocław 1977, s. 187-188; O. Balzer, *Studium o Kadłubku*, cz. 1, [w:] tegoż, *Pisma pośmiertne Oswalda Balzera*, t. I, Lwów 1934, s. 45 (dalej: *Studium o Kadłubku I*); J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część IV B. Dwa możnowładztwa – starzy i nowi)*, [w:] S. Górzyński (red.), *Spółczesność polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 12, pod red. S. Górzyńskiego, Warszawa 2012, s. 44.

³⁶ *Studium o Kadłubku I*, s. 45; W. Semkowicz, *Nieznane nadania na rzecz opactwa jędrzejowskiego z XII w.*, „Kwartalnik Historyczny”, 1910, t. 24, z. 1-2, s. 69-70.

³⁷ M. Szymaniak, *Biskup płocki Gedko (1206-1223). Działalność kościelno-polityczna na tle procesu emancypacji Kościoła polskiego spod władzy książęcej*, Toruń 2007; R. Grodecki, *Gedko, biskup płocki*, [w:] PSB, t. 7, z. 4, Kraków 1948-1958, s. 367-370.

³⁸ *Dyplomatyka wieków średnich*, oprac. M. Bielińska, A. Gąsiorowski, K. Maleczyński, Warszawa 1971, s. 143; J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część IV B)*, s. 45.

³⁹ B. Kürbis, *Wstęp*, [w:] *Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), Kronika Polska*, wyd. B. Kürbis, Wrocław 2003, s. XXI, XXVI-XXX; T. Giergiel, *Rycerstwo ziemi sandomierskiej. Podstawy kształtowania się rycerstwa sandomierskiego do połowy XIII wieku*, Warszawa 2004, s. 107.

Kietlicza⁴⁰. Ważną poprawkę zawdzięczamy Stanisławowi Kozierowskiemu, który dowodził, że Bogumił był członkiem wielkopolskiego rodu Leszczyców⁴¹. Wątpliwość co do utożsamiania Piotra z Bogumiłem zgłosiła Zofia Kozłowska-Budkowa, która biorąc pod uwagę zapis, iż benedyktyni zostali usunięci z klasztoru św. Wincentego z inicjatywy Piotra, wyprowadziła wniosek o przynależności tegoż do rodu Łabędziów⁴². Obecnie uważa się, iż Bogumił z Dobrowa pełnił funkcję arcybiskupa gnieźnieńskiego po 1180 a przed 1191 r.⁴³ Piotr Łabędź był synem Świętosława (Konstantyna) Piotrowica, a stanowisko arcybiskupa gnieźnieńskiego z nominacji Mieszka III sprawował w latach: od 1186/87 do ok. 19/21 sierpnia 1198 r.⁴⁴ O jego przynależności do rodu Łabędziów świadczy niewątpliwie wspomniany dokument z r. 1219⁴⁵. Nie wiemy jak przebiegała początkowa kariera Piotra. W literaturze spotykamy rozbieżne dane związane bądź z domniemaną świecką przeszłością arcybiskupa (Piotr posiadał syna Bogusława wg Czesław Deptuły)⁴⁶ bądź z jego karierą duchowną (opat cystersów koprzywnickich, biskup poznański – wg Józefa Nowackiego⁴⁷, Gerarda Labudy⁴⁸). Nie ulegają natomiast wątpliwości szczególnie związki łączące z nim Wincentego Kadłubka. W kronice spotykamy niezwykłą pochwałę Piotra, której część stanowi osobny hymn. Wydaje się, że tak gorąco chwalonemu zarówno za cnoty jak i wykształcenie duchownemu

⁴⁰ W. Semkowicz, *Ród Pałuków*, „Rozprawy Akademii Umiejętności Wydział Historyczno-Filozoficzny”, 1907, t. 49, s. 94–112.

⁴¹ S. Kozirowski, *Leszczycy i ich plemiennik arcybiskup gnieźnieński św. Bogumił z Dobrowa*, Poznań 1926, s. 33, 41–43.

⁴² Z. Kozłowska-Budkowa, *Bogumił*, [w:] PSB, t. 2, Wrocław 1936, s. 200 i n.

⁴³ K. R. Prokop, *Bogumił z Dobrowa*, [w:] *Arcybiskupi gnieźnieńscy w tysiącleciu*, Kraków 2000, s. 49–53.

⁴⁴ Ostatnia wzmianka dotycząca poprzednika Piotra na katedrze gnieźnieńskiej Zdzisława, dotyczy zjazdu w Świeżym Górnym. Zob. K. R. Prokop, *Piotr*, [w:] *Arcybiskupi gnieźnieńscy w tysiącleciu*, Kraków 2000, s. 54–57; zob. Cz. Deptuła, *Arrowezyjska reforma klasztorów w Polsce po r. 1180 a reforma premonstratenska (z problematyki przemian polskiego kanonikatu regularnego w średniowieczu)*, „Roczniki Humanistyczne”, 1962, t. 17, z. 2, s. 5–49.

⁴⁵ *Kodeks dyplomatyczny Śląska* (dalej: KDS), t. 2, wyd. K. Maleczyński, A. Skowrońska, Wrocław 1959, nr 221, s. 237.

⁴⁶ Cz. Deptuła, *Wokół postaci arcybiskupa Piotra Łabędzia*, „Roczniki Humanistyczne”, 1967, t. 15, z. 2, s. 37–47. Autor powołując się na dokument z r. 1219 utożsamia też osobę Piotra arcybiskupa z osobą komesa Piotra wymienionego w bulli Celestyna III z r. 1193. Cyt.: *Piotr zanotowany został w bulli Celestyna III z r. 1193 [KDS, t. 1, nr 69, s. 163–164], konfirmującej zmiany zakonne na Ołbinie, na czele patronów udzielających zgody na usunięcie benedyktynów oskarżonych o gorszące życie i trwonienie dóbr i wprowadzenie tam premonstratensów (norbertanów). Późniejszy dokument z r. 1219 [KDS, t. 2, nr 221, s. 237], mówiący już o nim jako o arcybiskupie przypisał mu nawet inicjatywę akcji*, tamże, s. 39.

⁴⁷ J. Nowacki, *Bogumił-Piotr II*, [w:] *Nasi święci. Polski słownik hagiograficzny*, pod red. A. Witkowska, Poznań 1999, s. 112–120.

⁴⁸ Dyskusję gruntownie analizuje ostatnio: G. Labuda, *Arcybiskup Henryk – Arcybiskup Bogumił – Arcybiskup Bogumił-Piotr*, [w:] tegoż, *Szkice historyczne X–XI wieku*, Poznań 2004, s. 363–450, szczególnie: s. 399–408.

zawdzięczał Wincenty coś bardzo ważnego w swej drodze życiowej, może np. wysłanie na studia⁴⁹.

7. Mistrz Wincenty Kadłubek – kronikarz, biskup, cysters⁵⁰.

8. Piotr Wilkowic – znany z falsyfikatu z datą 1163 r., łączony z Awdańcami⁵¹.

Na autentycznej liście świadków dołączonej do falsyfikatu Kazimierza II Sprawiedliwego z ok. 1181-82 są Wilk i Piotr, kolejność w jakiej występują, pozwala widzieć w nich ojca i syna. Słusznym wydaje się więc identyfikacja Piotra z niniejszym Piotrem Wilkowicem⁵². Janusz Bieniak zauważył, iż w początku XIII w. na Śląsku działali Wilk, Henryk i Jaszczółt, synowie Michała, na Kujawach zaś kasztelan kruszwicki Wilk, który jako pierwszy używał herbu Awdaniec⁵³.

9. Wiśko należał zapewne do starszego pokolenia Odrowążów. Można by powiązać Wiśka z występującym w 1177 r.⁵⁴ Wisławem lub za Karolem Maleczyńskim – z Wisławem śląskim, kasztelanem Nowogrodu Bobrzańskiego (1202) i później Krosna (1203), zmarłym ok. 1208 r.⁵⁵

10. Przeclaw Erantowic (Jarantowic) jeden z protoplastów rodu Pomianów⁵⁶; być może tożsamy z Przeclawem ojcem Chebdy występującym w dopisku do dokumentu

⁴⁹ Cz. Deptuła, *Wokół postaci*, s. 44-46.

⁵⁰ A. Lis, *Mistrz Wincenty Kadłubek – ojciec prawa w Polsce?* [w:] *Prawo w Europie średniowiecznej i nowożytnej*, pod red. A. Lisa, Lublin 2011, s. 91-117; tenże, *Wykorzystanie dowodu z dokumentów na przykładzie bł. Wincentego Kadłubka*, [w:] *Świętość kanonizowana*, t. 7: *Sprawy dawne*, pod red. S.T. Prażkiewicza, Kraków 2011, s. 133-186; tenże, *Rozwój kultu błogosławionego Wincentego Kadłubka między Wisłą a Pilicą*, „Między Wisłą a Pilicą”, 2011, t. 12, s. 89-99.

⁵¹ J. Dobosz, *Kazimierz II Sprawiedliwy*, Poznań 2011, s. 149.

⁵² K. Mosingiewicz, B. Śliwiński, *Rycerstwo polskie XII w. w falsyfikacie Kazimierza Sprawiedliwego*, „Kwartalnik Historyczny”, 1981, t. 88, z. 3, s. 716; por. *Studium o Kadłubku I*, s. 49.

⁵³ J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część III D. Arbitrzy książąt – zmierzch)*, [w:] *Spółceństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 9, pod red. S. K. Kuczyńskiego, Warszawa 2001, s. 27. Po objęciu Krakowa przez Kazimierza Sprawiedliwego elitę jego połączonych dzielnic spotykamy na wiecu, który ilustruje autentyczna lista świadków dołączona do falsyfikatu tegoż księcia. Przedstawia ona 31 imion, zjazd na który przybyli rycerze-testatorzy do Krakowa, datowany jest na lata 1181-1182 (analizę oraz pełną listę świadków podają: K. Mosingiewicz, B. Śliwiński, dz. cyt., s. 714-717. Datę i miejsce wydania dokumentu ustalił Janusz Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część III A. Arbitrzy książąt – krąg rodzinny Piotra Włostowica)*, [w:] *Spółceństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 4, pod red. S. K. Kuczyńskiego, Warszawa 1990, s. 88).

⁵⁴ KDS, wyd. K. Maleczyński, t. 1, Wrocław 1956, nr 59.

⁵⁵ J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część III D. Arbitrzy książąt – zmierzch)* [w:] S.K. Kuczyński (red.), *Spółceństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 9, Warszawa 2001, s. 37.

⁵⁶ J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część III C. Arbitrzy książąt – pełnia władzy)*, [w:] *Spółceństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 8, pod red. S.K. Kuczyńskiego, Warszawa 1999, s. 17-18. Por. T. Giergiel, *Rycerstwo ziemi sandomierskiej. Podstawy kształtowania się rycerstwa sandomierskiego do połowy XIII wieku*, Warszawa 2004, s. 107.

fundacyjnego klasztoru łekneńskiego⁵⁷.

11. Szawel, prawdopodobnie tożsamy z Szawłem Odrowążem z Końskich (znanego z fałszyfkatu trzemeszeńskiego i dyplomu legata Humbalda)⁵⁸ – ojciec biskupa krakowskiego Iwona Odrowąży⁵⁹.

Protoplastą rodu Odrowążów był Prandota Stary⁶⁰. Karol Górski przypisał mu synów: Iwona (biskupa krakowskiego), Floriana, Dziaduszę oraz córkę Getrudę⁶¹. Błażej Śliwiński domyśla się dwóch małżeństw; z pierwszego (z córką Janusza Wojsławica) mieliby pochodzić Dobiesław i Wisław (przez Górskiego uważani za synów Szawła), z drugiego zaś (z córką Gniewomira Ilikowica) – biskup Iwo⁶².

12. Gawel Sławnikowic zapewne związany z rodem zwanym Pałukami⁶³.

13. Wojciech z rodu Awdańców, syn Pakosława, brat Lasoty, ojciec Wojciecha i Pakosława Młodszego; wymieniony jest wśród świadków na dokumencie z 1181-1182⁶⁴, początkowo stolnik krakowski⁶⁵, następnie wojewoda krakowski⁶⁶.

14. Wielisław Jerozolimczyk.

Prawdopodobnie nazwanie Wielisława Jerozolimczykiem wskazuje na odbycie przez tego rycerza podróży do Ziemi Świętej⁶⁷. Aczkolwiek pojawiły się w historiografii pomysły z utożsamieniem Jerozolimczyka z: przełożonym domu

---

⁵⁷ J. Dobosz, *Kazimierz II Sprawiedliwy*, s. 149.

⁵⁸ J. Maciejewski, dz. cyt., s. 232-233.

⁵⁹ J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część III B. Arbitrzy książąt – trudne początki)*, [w:] *Spółczesność Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 7, pod red. S. K. Kuczyński, Warszawa 1996, s. 34.

⁶⁰ S. Trawkowski, *Prędoty Stary (1 poł. XII w.), możnowładca, protoplasta rodu Odrowążów*, [w:] PSB, t. 28, Kraków 1985, 445-447.

⁶¹ K. Górski, *Ród Odrowążów w wiekach średnich*, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego”, 1926/1927, t. 8, s. 12-13, 95.

⁶² B. Śliwiński, *Krąg krewniaczy biskupa krakowskiego Iwona Odrowąży*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego”, *Historia*, 1984, z. 14, s. 64-70. Por. R. Grodecki, *Iwo*, Wrocław- Warszawa- Kraków 1963, t. 10, s. 187-192; Cz. Deptuła, *Iwon Odrowąży biskup ur. między 1170-80 w Końskich, zm. 20 VI lub 21 VIII 1229 w Borgo k. Modeny, syn Saula (Szawła) Odrowąży*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 7, kol. 579-580.

⁶³ J. Dobosz, *Kazimierz II Sprawiedliwy*, s. 150.

⁶⁴ K. Mosingiewicz, B. Śliwiński, *Rycerstwo polskie XII w. w fałszyfikacie Kazimierza Sprawiedliwego*, „Kwartalnik Historyczny”, 1981, t. 88, z. 3, s. 715.

⁶⁵ *Urzednicy malopolscy*, nr 404, s. 116.

⁶⁶ Tamże, nr 433, s. 120. Zob. R. Grodecki, *Dzieje klasztoru premonstratenskiego w Busku w wiekach średnich*, Kraków 1913, s. 17-18; W. Semkowicz, *Ród Awdańców, w wiekach średnich*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego”, 1917, t. 44, s. 150, oraz 1920, t. 46, s. 176; A. Małecki, *Studia heraldyczne*, t. 2, Lwów 1890, s. 29-30.

⁶⁷ M. Gładysz, *Zapomniani krzyżowcy. Polska wobec ruchu krucjatowego w XII-XIII wieku*, Warszawa 2002, s. 131-135.

templariuszy opatowskich⁶⁸, joannitą zagojskim, czy bożogrobcą miechowskim⁶⁹. Słusznym się wydaje uznanie go za świeckiego, który być może był uczestnikiem wyprawy krzyżowej (III) lub raczej pielgrzymki do Ziemi Świętej.

15. Wyszek⁷⁰ – Wysz można dość powszechnie uznawać za jednego z przodków późniejszego rodu Sulimów⁷¹.

16. Wszebór syn wojewody Wszebora komornik krakowski wpisany do Księgi brackiej lubińskiej w latach 80-tych XII w.⁷²

Poświęćmy więcej uwagi genealogii Wszebożyców. Janusz Bieniak kierując się kryterium bliskości terytorialnej, imionowym oraz majątkowo-patronackim uznał wojewodę Wszebora za najstarszego syna Piotra⁷³. Wszebor był świadkiem na dokumentach: nie datowanym dokumencie księżnej Salomei dla benedyktynów mogileńskich⁷⁴ (z Kruszwicy), dokumencie legata Humbalda⁷⁵, zatwierdzającym nadania dla kanoników z Trzemeszna, z 1146 (Płock) oraz akcie Bolesława IV przedstawiającym uposażenie klasztoru w Mogilnie⁷⁶. Posiadał on kasztelanię skrzyńską oraz dobra na Kujawach (klucze piotrowski i konecki)⁷⁷. Wszebor miał być zwolennikiem działań politycznych ojca, a także głównym autorem zwycięstwa

⁶⁸ M. Gumowski, *Najstarsze bazyliki romańskie w Polsce średniowiecznej*, „Przegląd Powszechny”, 1927, t. 44, s. 287.

⁶⁹ J. Dobosz, *Działalność fundacyjna Kazimierza Sprawiedliwego*, s. 100.

⁷⁰ F. Piekosiński, *Rycerstwo polskie wieków średnich*, t. II, *Obejmuje dwanaście pierwszych pokoleń rycerstwa polskiego wieków średnich*, Kraków 1896, s. 308.

⁷¹ J. Dobosz, *Kazimierz II Sprawiedliwy*, s. 149.

⁷² J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część IV B)*, s. 45.

⁷³ Tenże, *Ród Łąbedziów*, s. 9–31, tabl. II; tenże, *Polska elita, polityczna XII wieku (cz. III A)*, s. 53 i nn. Zob. S. Zakrzewski, *Źródła podań tyniecko-wiślickich*, s. 411–412, 424–431; O. Balzer, *Przegląd palatynów polskich w czasach panowania Piastów*, [w:] *Pisma pośmiertne Oswalda Balzera*, t. 3, Lwów 1937, s. 236–242 [Wszebor wojewoda Bolesława Krzywoustego w latach 1133–1138, Piotra zaś przy Władysławie II w latach 1117–1120]; J. Spors, *Wojewodowie Polski dzielnicowej w XII i XIII wieku. Przegląd wojewodów w kontekście ewolucji urzędu od godności nadwornej do urzędu ziemskiego*, (cz. I), „Przegląd Historyczny”, 1991, t. 32, z. 3–4, s. 361 [przyпуска, iż Wszebor był młodszym bratem Piotra Włostowica]. Por J. Wenta, *O stróżach „Testamentu”*, s. 104. Ostatnio: M. Binią-Szkopek, *Bolesław IV Kędzierzawy*, Poznań 2009, s. 69–71.

⁷⁴ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 1, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1877, nr 9, s. 14–15; *Repertorium*, nr 38.

⁷⁵ *Codex diplomaticus et commemorationum Masoviae generalia*, wyd. J. K. Kochanowski, t. 1, Warszawa 1919, nr 72; J. Wenta, *Na marginesie dokumentu legata Humbalda z 2 marca 1146 roku dla Trzemeszna*, „Roczniki Historyczne”, 1987, t. 53, s. 101–114.

⁷⁶ *Codex diplomaticus et commemorationum Masoviae generalia*, nr 22; Z. Kozłowska-Budkowa, *Repertorium*, nr 8; G. Labuda, *Początki klasztoru w świetle źródeł pisanych*, [w:] *Materiały sprawozdawcze z badań zespołu pobenedyktyńskiego w Mogilnie*, z. 1, Warszawa 1978, s. 27–37.

⁷⁷ J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (cz. III A)*, s. 44–46, 64; tenże, *Polska elita polityczna XII wieku (cz. III B)*, t. 7, s. 29.

pod Poznaniem⁷⁸. Problematiczna jest data śmierci Wszebora; jego nieobecność podczas konsekracji kościoła NMP na Piasku wskazuje, iż zmarł przed ojcem, który wg Bieniaka miał go zastąpić na palacji. W dokumencie z maja 1161 r. występują już synowie Wszebora: Krystyn, Otto i Wszebór - pod opieką Stefana Magnusa z rodu Lisów⁷⁹. Najpewniej siostra Stefana była żoną Wszebora Łabędzia. Tłumaczyłoby to opiekę Stefana (jako wuja) nad dziećmi wojewody Wszebora⁸⁰. Idąc dalej, sam Stefan mógł wstąpić w związek z Łabędzianką. Błażej Śliwiński założył, iż to tę właśnie kobietę mógł Stefan zostawić dla innej – co było źródłem jego konfliktu z biskupem Gedką⁸¹. Synami Stefana – kasztelana krakowskiego i protoplasty małopolsko-śląsko-sieradzkiego rodu Lisów byli wzmiankowani 2 lutego 1168 r. Stefan i Wincenty. Stefan Magnus był dziadkiem: Andrzeja, Bogusława, Wojciecha (synowie Stefana) oraz Jaksy z Szybowic i Stefana (synowie Wincentego)⁸². Przyjęcie powyższego wywodu jest dowodem genealogicznym za nieutożsamianiem Wincentego Lisa ojca Jaksy i Stefana z kronikarzem Wincentym Kadłubkiem. Konkludując przedstawimy jeszcze dalszą genealogię potomków Wszebora Piotrowica. Otóż synami Wszebora byli: Piotr Wszeborowic ze Strzelna „Stary” (kasztelan kruszwicki i wojewoda kujawski) Krystyn Wszeborowic, Otto Wszeborowic i Wszebór Wszeborowic⁸³. Z Piotrem Wszeborowicem „Starym” wiąże się najczęściej początki klasztoru w Strzelnie; zaś jego syn Krystyn Piotrowic (dwukrotnie żonaty: z córką Grota z Rawiczów i nieznaną przedstawicielką rodu Odrowążów) sprawuje dowodnie prawo patronatu nad fundacją norbertanek w Strzelnie⁸⁴. Działalność na rzecz kościoła prowadził też syn Ottona Wszeborowica

⁷⁸ *Mistrz Wincenty* (tzw. *Kadłubek*), *Kronika Polska*, wyd. B. Kürbis, Wrocław 2008, ks. III, rozdz. 28, s. 162; J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku*, cz. III B, s. 30.

⁷⁹ *Zbiór ogólny przywilejów i spominków mazowieckich*, wyd. J. K. Kochanowski, t. I, Warszawa 1919, nr 87, s. 81-83; *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 2, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1886, nr 373, s. 4; B. Śliwiński, *Stefan (Szczepan) Magnus (zm. po 1186/7)*, [w:] PSB, t. 43, z. 171, Warszawa-Kraków 2004, s. 131-133.

⁸⁰ J. Bieniak, *Ród Łabędziów*, s. 13 i n., tabl. II oraz przedruk: *Polskie rycerstwo średniowieczne*, s. 215-230.

⁸¹ B. Śliwiński, *Lisowie Krzelowscy w XIV wieku i ich antenaci*, Gdańsk 1993, s. 169; tenże, *Ród Lisów. Problem pochodzenia wojewody krakowskiego Mikołaja i biskupa krakowskiego Pełki*, [w:] J. Hertel, J. Wroniszewski (red.), *Genealogia. Studia nad wspólnotami krewniczymi i terytorialnymi w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, Toruń 1987, s. 33-46; tenże, *Ród Lisów w Rocznikach Jana Długosza*, s. 41-49; O związkach Lisów z Sobiesławowiczami zob. *Studia z dziejów Pomorza w XII wieku*, pod red. J. Powierskiego, B. Śliwińskiego, L. Bruskiego, Słupsk 1993, s. 166-188.

⁸² B. Śliwiński, *Stefan (Szczepan) Magnus (zm. po 1186/7)*, [w:] PSB, t. 43, Warszawa-Kraków 2004, s. 132; inaczej J. Bieniak, który założył, iż wnuk Stefana Magnusa – Wincenty miał syna Klemensa – podsejda Leszka Białego (1217 r.). Por. J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku* (cz. III A), s. 49 przyp. 189. Zob. T. Jurek, *Panowie z Wierzbnej. Studium genealogiczne*, Kraków 2006, s. 101-107, tabl. 1: *Prawdopodobni protoplaści*.

⁸³ J. Bieniak, *Ród Łabędziów*, s. 9-31, tabl. II.

⁸⁴ D. Karczewski, *Dzieje klasztoru norbertanek w Strzelnie do początku XVI wieku*, Inowrocław 2001,

– Otto z Wierzbicy, który przekazał całą swoją włóść wierzbicką klasztorowi Cystersów w Wąchocku⁸⁵.

Wymieniony pod nr 16 w dokumencie opatowskim z 1189 r. Wszebór był synem wojewody Wszebora i to on po raz pierwszy wystąpił z małoletnimi braćmi na zjeździe w Łęczycy w 1161 r. Wszebór pełnił funkcję komornika na dworze Kazimierza II Sprawiedliwego⁸⁶.

17. Warsz syn Męciny, z rodu Rawiczów. Męcina wystąpił w testacji darowizny juniorów dla Trzemeszna (1144) oraz na ogólnopolskim zjeździe w Łęczycy (1161)⁸⁷.

18. Śmił Sieciechowic z rodu Toporów – kasztelan wojnicki (1217 r.), prawnuk Sieciecha, jego ojcem był prawdopodobnie Sieciech – cześnik Bolesława Krzywoustego (1121–1122).

Ród Toporów był jednym z dominujących rodów w Polsce średniowiecznej. Ostatnio wywód genealogiczny tegoż rodu przedstawił Janusz Kurtyka⁸⁸.

19. Sulisław Biernatowic⁸⁹.

Być może Sulisław Biernatowic jest synem występującego na liście świadków dokumentu Kazimierza Sprawiedliwego z 1181–82 Biernata⁹⁰. Wcześniej w liście świadków dokumentu łęczyckiego z 1161 r. występują Biernat, Sulisław i Sułek – potomkowie w kolejnym pokoleniu Sieciecha, słynnego wojewody Władysława

---

s. 81-104. Zob. także: *Najwcześniejsze dzieje Strzelna w świetle „Roczników” Jana Długosza*, [w:] *Z dziejów Strzelna*, Gniezno 1994, s. 9-24; *Czy istniało Strzelno przednorbertańskie?*, „Archeologia Historica Polonia”, 1995, t. 2, s. 181-191; *Pierwsi benefaktorzy klasztoru norbertanek w Strzelnie*, „Ziemia Kujawska”, 1995, t. 11, s. 7-16. Starszą literaturę zbiera: S. Bieniek, *Uwagi nad powstaniem klasztoru w Strzelnie i fundacjami Piotra Włostowica z około połowy XII wieku*, „Prace Komisji Historii Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego”, 1964, t. 2, s. 33-54.

⁸⁵ Por D. Karczewski, *Związki genealogiczne fundatorów*, s. 259-279.

⁸⁶ J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część III D. Arbitrzy książąt – zmierzch)*, s. 48.

⁸⁷ J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część III B. Arbitrzy książąt – trudne początki)*, s. 35; J. Wroniszewski, *Ród Rawiczów w wiekach średnich*, [w:] *Genealogia – studia nad wspólnotami krewniczymi i terytorialnymi w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, Toruń 1987, s. 87-88.

⁸⁸ J. Kurtyka, *Łęczyńscy. Studium z dziejów polskiej elity możnowładczej w średniowieczu*, Kraków 1997, s. 44-50; także, *Sieciech (2 poł. XI w.), palatyn (wojewoda) polski*, [w:] PSB, t. 26, z. 151, Warszawa–Kraków 1996, s. 495-509. Por. G. Klimecka, *Ród potomków Sieciecha w wiekach XII-XIII*, „Studia Źródłoznawcze”, 1983, t. 28, s. 51-68; M. Derwich, *Tyniecka zgoda i wyszogrodzka wróżda. O dwóch konfliktach wewnętrznych w Polsce średniowiecznej XII i XIII wieku*, „Kwartalnik Historyczny”, 1988, t. 95, z. 2, s. 3-23; J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część II. Wróżda i zgoda)*, [w:] S. K. Kuczyński (red.), *Społeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 3, Warszawa 1985, s. 13-19, 40.

⁸⁹ F. Piekosiński, dz, cyt, t. II, s. 297.

⁹⁰ K. Mosingiewicz, B. Śliwiński, *Rycerstwo polskie XII w. w falsyfikacie Kazimierza Sprawiedliwego*, s. 715.

Hermana. Najpewniej wspomniany w tym dyplomie Biernat jest ojcem Sulisława a Sułek to ich krewniak⁹¹.

Trudno jednoznacznie zidentyfikować bratanków mistrza Wincentego. W literaturze przedmiotu w przypadku imienia Sulisław w grę wchodzi: 1. Sulisław (*Zulizlaj bernartouiz*) występujący w testacji dokumentu opatowskiego z 1189 r., być może tożsamy z Sulisławem kasztelanem sandomierskim⁹²; 2. Sulisław – występujący jako świadek nadania Wincentego z 1206 r. zatwierdzonego przez Leszka Białego⁹³; 3. Sulisław – kasztelan sandomierski (1211/1212-1217) wsławiony wyprawą na Ruś z przełomu 1209 i 1210 r.⁹⁴; 4. Sulisław (*Sulislauus de Cargow*) – rycerz księżnej Grzymisławy znany z dokumentu z 1228 r.⁹⁵

20. Więclaw (Waclaw) Sulisławic, być może syn Sulisława znanego z autentycznej listy świadków dołączonej do fałszyfikatu Kazimierza II Sprawiedliwego z lat 1181-82⁹⁶.

21. Gawel Zdebowic⁹⁷.

22. Marcin Poznanowic⁹⁸.

II. DOKUMENT OPATOWSKI DATOWANY NA 1206 R. [11 LISTOPADA?]

Regest: *Leszek książę Polaków zatwierdza klasztorowi sulejowskiemu nadanie przez mistrza Wincentego prepozyta sandomierskiego włości Czernikowa i Gojcowa i rozciąga na nie immunitet.*

⁹¹ J. Dobosz, *Kazimierz II Sprawiedliwy*, s.148-149.

⁹² *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej ś. Waclawa*, cz. 1, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1874, nr 4, s. 8-9.

⁹³ W. Kętrzyński, *Biblioteka hr. Raczyńskich w Rogalinie*, „Sprawozdanie z Czynności Zakładu Narodowego im. Ossolińskich za r. 1905”, Lwów 1906, s. 20-21.

⁹⁴ O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, s. 271-273; G. Labuda, *Zaginiona kronika*, s. 41-47.

⁹⁵ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński, t. 2, nr 395, s. 38-40.

⁹⁶ K. Mosingiewicz, B. Śliwiński, *Rycerstwo polskie XII w. w fałszyfikacie Kazimierza Sprawiedliwego*, s. 716; F. Piekosiński, *Rycerstwo polskie wieków średnich*, t. II (obejmuje dwanaście pierwszych pokoleń rycerstwa polskiego wieków średnich), Kraków 1896, s. 227-228, 296.

⁹⁷ T. Giergiel, *Rycerstwo*, s. 107. Franciszek Piekosiński podaje uwagę, że *Gwalisz Zdzieborysz świadczy w r. 1189 w Opatowie przy wydaniu przywileju przez Kazimierza Sprawiedliwego na rzecz kapituły katedralnej krakowskiej. Ojciec jego stary Zdziebor należy do jedenastego pokolenia. Zresztą o tych dwóch rycerzach źródła społeczne milczą. Nie umiemy też powiedzieć, do jakiego by oni rodu szlacheckiego polskiego należeli*. Za: F. Piekosiński, dz. cyt., t. II, s. 296-297.

⁹⁸ J. Biernak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część III C. Arbitrzy książąt – pełnia władzy)*, s. 23; T. Giergiel, *Rycerstwo*, s. 107. Warto dodać uwagę Oswalda Balzera, że *Martinus Poznanouiz to ojciec występującego w 1220 w Poznaniu, Martini filii, który według utartej podówczas praktyki synowi nadał imię swojego ojca, obaj jak z treści zapisek wyływa, świeccy, ostatni właściciel ziemski, gdyż dawał przyzwolenie na sprzedaż dóbr*. Za: *Studium o Kadłubku*, t. I, s. 48.

Oryginał: Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu.

Podobizna: *Monumenta Poloniae Palaeographica*, wyd. S. Krzyżanowski, Kraków 1907, tab. XXXVIII.

Wydanie: W. Kętrzyński, *Biblioteka hr. Raczyńskich w Rogalinie*, „Sprawozdanie z Czynności Zakładu Narodowego im. Ossolińskich za r. 1905”, Lwów 1906, s. 20-21.

Uwagi: Zanim przejdziemy do omówienia wydań dokumentu z 1206 r. musimy poczynić pewne wstępne ustalenia. Omawiany dokument dotyczy nadania dwóch wsi: Czernikowa i Gojcowa (obecnie powiat opatowski, województwo świętokrzyskie) przez Mistrza Wincentego Kadłubka cystersom w Sulejowie. W literaturze przedmiotu znane są cztery dyplomy dotyczące tej darowizny:

1) Omawiany tu dokument z 1206 r., w którym książę Leszek Biały zatwierdza nadanie Czernikowa i Gojcowa przez ówczesnego prepozyta sandomierskiego Wincentego Kadłubka cystersom sulejowskim. Donator obliuguje cystersów do modlitwy za zmarłych: Kazimierza Sprawiedliwego i jego żonę Helenę oraz za dusze swoich rodziców⁹⁹.

2) Powtórzeniem nadania jest dokument z odmienną formułą confirmacyjną, która zmienia wystawcę z Leszka Białego na Kadłubka. Dyplom ten został wystawiony przez Wincentego między 28 marca 1208 a 24 maja 1212 r.; przyjmuje się 1208 r.¹⁰⁰

3) Trzecim zatwierdzeniem darowizny Czernikowa i Gojcowa jest dokument sporządzony na wiecu w Mąkolnie 24 maja 1212 r.¹⁰¹ Członkami zjazdu byli m.in. książęta: Leszek Biały, Konrad I Mazowiecki, Mściwój I, a także arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz, biskup płocki Gedko, biskup kujawski Ogierz. Wincenty występuje w towarzystwie, sześciu swoich kapelanów¹⁰². W tym dokumencieakcie możemy odnaleźć dwie kwestie szczególnie nas interesujące. Po pierwsze potwierdzenie wcześniejszego nadania na rzecz klasztoru Sulejowskiego: (...) *ego Vincentjus cracoujensis episcopus olim ante pontificatum nostrum in priorj priuilegio predia de Cyrnichou et de Goycheu fratribus de Suluou* (...)¹⁰³.

⁹⁹ *Monumenta Poloniae Palaeographica*, ed. S. Krzyżanowski, Kraków 1907–1910, tab. XXXVIII (dalej: MPP); W. Kętrzyński, *Biblioteka hr. Raczyńskich w Rogalinie*, „Sprawozdanie z Czynności Zakładu Narodowego im. Ossolińskich za r. 1905”, Lwów 1906, s. 20-21.

¹⁰⁰ MPP, tab. XXXIX; W. Kętrzyński, *Biblioteka hr. Raczyńskich w Rogalinie*, s. 23.

¹⁰¹ MPP, tab. LV; *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński, t. 1, Kraków 1876, nr 9, s. 14-15; S. Łaguna, *Wiec w Mąkolnie*, [w:] tegoż, *Pisma*, wyd. J. Bieliński, Warszawa 1915, s. 321-325.

¹⁰² F. Piekosiński, *Rycerstwo polskie wieków średnich*, t. 3, Kraków 1901, s. 20-22; R. Grodecki, *Wincenty Kadłubek, biskup krakowski (zarys biograficzny)*, „Rocznik Krakowski”, 1923, t. 19, s. 35-39; B. Kürbis, *Wstęp*, [w:] *Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), Kronika Polska*, wyd. B. Kürbis, Wrocław 2008, s. XLIV.

¹⁰³ KDM I, nr 9, s. 14-15.

Po drugie, występuje zapis o zrzeczeniu się praw do rewindykacji tych wsi przez bratanków Wincentego, Bogusława i Sulisława: (...) *nostris nepotibus, filijs fratris nostri, scilicet Boguzlao et Sulizlao protestantibus, nullum ad ea penitus habere uel habituros respectum* (...) ¹⁰⁴.

4) Posiadamy także dyplom znany z kopiarza mansjonarzy w Sandomierzu, wydrukowany w Kodeksie Dyplomatycznym Małopolskim (t. I, nr 4), który jest konfuzją dokumentu z 1206 i 1208 r., a nie osobnym falsyfikatem ¹⁰⁵. Cystersi sulejowscy uzyskali papieską bullę confirmacyjną dla swych dóbr w r. 1229, gdzie zamiast Czernikowa figurują „dobra okalińskie” ¹⁰⁶. Słusznie więc można wnioskować, iż wincentyński dział Czernikowa został nazwany Okaliną i tak też wpisany w kopiarz mansjonarzy sandomierskich.

Przechodząc do wydań dokumentu z 1206 r., warto zauważyć, iż nie został on jeszcze prawidłowo wydany. Prześledźmy więc kalendarium wydań tegoż dyplomu:

- 1827 – według oryginału opublikował go Łukasz Gołębiowski w Roczniku Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk ¹⁰⁷,
- 1852 – Antoni Zygmunt Helcel w swojej pracy o klasztorze jędrzejowskim opublikował z księgi przywilejów Zgromadzenia Mansjonarzy w Sandomierzu dyplom będący konfuzją dokumentów z 1206 i 1208 r. (patrz wyżej nr 4) ¹⁰⁸,
- 1869 – Heinrich Zeissberg publikuje dokument za Antonim Zygmuntem Helclem, w swoim nieprzedawniającym się kompendium wiedzy o Kadłubku ¹⁰⁹,
- 1876 – Franciszek Piekosiński w pierwszym tomie Kodeksu Dyplomatycznego Małopolski opublikował nadanie Wincentego idąc za Antonim Zygmuntem Helclem ¹¹⁰,

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ J. Mitkowski, *Początek klasztoru cystersów w Sulejowie. Studia nad dokumentami, fundacją i rozwojem uposażenia do końca XIII wieku*, Poznań 1949 (Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział Historii i Nauk Społecznych, Prace Komisji Historycznej, t. 15), s. 86-87; R. Grodecki, *Mistrz Wincenty Kadłubek*, s. 36.

¹⁰⁶ KDM II, nr 398, s. 41-45.

¹⁰⁷ Ł. Gołębiowski, *Wiadomości o darach Antoniego Cypryskiego*, „Roczniki Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk”, 1827, t. 19, s. 127-155, cyt., s. 128-129.

¹⁰⁸ A. Z. Helcel, *O klasztorze jędrzejowskim i będącym tam nagrobku Pakosława kasztelana krakowskiego*, „Rocznika Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Jagiellońskim złączonego. Oddział sztuki i archeologii”, 1852, t. 23, Kraków 1852, s. 125-216, cyt., s. 152-153, przypis 22.

¹⁰⁹ H. Zeissberg, *Vincentius Kadłubek Bisehof von Krakau (1208-1218; 1223) und seine Chronik Polens. Zur Literaturgeschichte des 13. Jahrhunderts*, Wien 1869, s. 29, przypis 3.

¹¹⁰ KDM I, nr 4, s. 8-9.

- 1906 – Wojciech Kętrzyński wydaje według oryginału zarówno dokument z 1206 jak i z 1208 r.¹¹¹,
- 1907 – Stanisław Krzyżanowski w *Monumenta Poloniae Palaeographica* wydaje podobizny dokumentów z 1206, 1208 i 1212 r.¹¹²
- Warto także wymienić prace badaczy, którzy na marginesie swoich rozważań zajmowali się dokumentem z 1206 r.
- 1923 – Roman Grodecki analizuje dokumenty Wincentego pisząc biografie kronikarz¹¹³,
- 1934 – Oswald Balzer dorzuca cenne uwagi dotyczące błędów interpunkcyjnych w dotychczasowych wydaniach dokumentu z 1206 r.: *Wydawcę zmyliła snać okoliczność, że po ostatnim opacie (łysogórskim) litera S, w akcie z 1206 została podana dwukrotnie; pierwszą z nich poczytał za imię opata łysogórskiego, drugą zaś za imię dziekana opatowskiego, a idąc za tą wskazówką, oderwał wszystkie dalsze imiona od przynależnych sobie funkcji wzgl. osób, i połączył je mylnie z najbliższymi osobami, z którymi nic nie mają wspólnego: tak zaraz następująca po decanus Opatoviensis litera P., która właśnie oznacz jego imię (Petrus), połączyła się z następującym wyrazem magister, do którego nie należy i.t.d. Widoczna: podwójne S. między opatem łysogórskim a dziekanem opatowskim jest albo nieopatrzna powtórka pisarza aktu, albo pierwsze z nich podane tu zostało błędnie zam. C. (Calvo), które można połączyć z poprzedniem: de monte, w takim zaś razie inicjałem imienia opata łysogórskiego będzie dopiero drugie S. (Symon). Wyływa stąd w każdym razie, że także w szeregu świadków, w akcie z 1206 bezpośrednio po dziekanie opatowskim następujących, których znaczną część opuścił dokument z 1208, trzeba przeprowadzić odpowiednie przestawki liter, zatem czytać: Opatoviensis decanus P., magister Ch., cantor St., custos A., comes Voiteh, Pacozlav i.t.d.¹¹⁴.*
- 1949 – Józef Mitkowski w pracy pt. *Początek klasztoru cystersów w Sulejowie. Studia nad dokumentami, fundacją i rozwojem uposażenia do końca XIII wieku.*, dokonał gruntownej krytyki historycznej dokumentu z 1206 r.¹¹⁵,
- 1965 – Józef Szymański w pracy dotyczącej misji ruskiej kanoników opatowskich wymienia trzech członków kapituły kolegiackiej w Opatowie: *P. dziekan,*

¹¹¹ W. Kętrzyński, *Biblioteka hr. Raczyńskich w Rogalinie*, s. 19-23, cyt., s. 22.

¹¹² *Monumenta Poloniae Palaeographica*, tabl. XXXVIII.

¹¹³ R. Grodecki, *Mistrz Wincenty Kadłubek, biskup krakowski*, „Rocznik Krakowski”, 1923, t. 19, s. 30-61 lub odbitka; cyt., s. 9-10.

¹¹⁴ *Studium o Kadłubku*, s. 6, przypis 1.

¹¹⁵ J. Mitkowski, *Początek klasztoru cystersów w Sulejowie*, s. 86-87, 98-101, 302.

Ch. scholastyk, St. kantor – a nie czterech, jak suponował Balzer: *Opatoviensis decanus P., magister Ch., cantor St., custos A.*¹¹⁶.

- 1971 – także w *Positio Super vita et virtutibus ex officio concinnata* Wincentego Kadłubka nie uwzględniono zgłoszonych przez Oswalda Balzera poprawek do treści dyplomu z 1206 r. i wydano dokument za Wojciechem Kętrzyńskim¹¹⁷.

Krótką charakterystykę pisma omawianego dokumentu, aczkolwiek na marginesie własnych badań zarysowali: Józef Mitkowski¹¹⁸ i Karol Mieszkowski¹¹⁹. Zaczniemy jednak od opisu dokumentu autorstwa jego wydawcy Wojciecha Kętrzyńskiego: *Pierwszy dokument, w którym ks. Leszek zatwierdza darowiznę dóbr Czernikowa i Gojcowa klasztorowi sulejowskiemu uczyniona przez Wincentego, proboszcza sandomierskiego, jest pergaminowy; w dolnem założeniu znajdują się w trzech miejscach po dwie dziurki (względnie po 4) do przeciągnięcia sznuru od pieczęci; po lewej stronie pozostał jeszcze kawałek jedwabnego sznuru czerwonego; i po środkowych dziurkach poznać można, że przez nie sznur był przeciągnięty; tego jednak powiedzieć nie można o ostatnich z prawej strony, które się zdają być nienaruszonymi. Dziś pieczęć żadnych nie ma i także tekst dokumentu o nich nie wspomina. Wysokość pergaminu – uwzględnivszy założenie dolne – wynosi około 22, 8 centymetrów, szerokość zaś 8 centymetrów; wierszy jest 18. Inwokacją pisano większymi literami; pismo wskazuje rękę obeznaną jeszcze sposobem pisania XII wieku, bo tu i owdzie zjawia się „e” z haczykiem (ę). Dokument ten jest niewątpliwym autentykiem i pochodzi prawdopodobnie z r. 1206*¹²⁰.

Jakkolwiek pismo dyplomów sulejowskich (tj. z: 1206, 1208, 1212 r.) nie pochodzi od jednej ręki – to reprezentuje jedną szkołę pisarską¹²¹. Wszystkie trzy dokumenty posiadają pismo wystawcy, a dyktat Mistrza Wincentego¹²². Dokument z 1206 r. wykazuje pewne indywidualne różnice w porównaniu z dyplomem z roku 1208 i 1212; przejawia jednak również pewne z nimi zbieżności. Identyczne kształty

¹¹⁶ J. Szymański, *Kanonicy opatowscy w planach polityki ruskiej z przełomu XII i XIII wieku*, „Przegląd Historyczny”, 1965, t. 56, z. 3, s. 388-396.

¹¹⁷ *Sacra Congregatio pro Causis Sanctorum. Officium Historicum 15, Cracovien. seu Kielcen. Canonizationis Beati Vincentii Kadlubek. Episcopi Cracoviensis et Monarchi Professi S. Ordinis Cisterciensis in Monasterio Andreoviensi (1223)*, Romae 1971, s. 23.

¹¹⁸ J. Mitkowski, *Początek klasztoru cystersów w Sulejowie*, s. 100 i n.

¹¹⁹ K. Mieszkowski, *Studia nad dokumentami katedry krakowskiej XIII wieku. Początki kancelarii biskupiej*, Wrocław 1974, s. 14-16. (*Prace Komisji Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk – Oddział w Krakowie*, nr 34)..

¹²⁰ W. Kętrzyński, *Biblioteka hr. Raczyńskich w Rogalinie*, s. 20.

¹²¹ K. Mieszkowski, *Studia nad dokumentami*, s. 15.

¹²² Tamże, s. 105 i n.

mają następujące litery majuskułne: C, E, S, V, oraz minuskułne: a, c, g, r (proste i okrągłe), t, z¹²³. Pismo dokumentu z 1212 r. jest bardziej staranne i o charakterze wybitnie dyplomatycznym; laski górne kończą się podwójną pętlą, tymczasem w dokumentach z 1206 i 1208 r. pętla jest pojedyncza. W dokumencie z 1206 i 1212 r. laski dolne liter p i q są bardzo krótkie, proste i zakończone ukośną kreską w prawo a w dokumencie z r. 1208 dłuższe i z zagięciami w lewo¹²⁴. Dokument z 1206 i 1208 łączy osobliwy kształt litery Q. Obydwa te dyplomy posiadają majuskułną inwokację. Józef Mitkowski stwierdził, że *uderzające wprost zbieżności i podobieństwa z pismem omawianego dyplomu spotyka się na dyplomie Kazimierza Sprawiedliwego dla katedry krakowskiej z r. 1189, i to nie w cechach ogólnych, ale właśnie w owej większej wysmukłości pisma, w użyciu pisma wydłużonego, aczkolwiek w datacji w charakterystycznej literze „z” minuskułnej, występującej ponad inne litery, w częstym używaniu litery „u” w kształcie „v” i to nawet w końcówce „-us”, w nadpisywaniu litery „s” okrągłego, w używaniu charakterystycznej ligatury „de”, w mieszaniu w minuskułę form majuskułnych, w używaniu wydłużonego minuskułnego „a”, wreszcie ogólnego znaku skręcenia w formie podobnej do „7”, oraz także liter wielkich o podobnych kształtach*¹²⁵.

Pozwólmy sobie, na lapidarne choć, przybliżenie wydarzeń politycznych r. 1206. Otóż w tymże roku doszło do konsolidacji antagonistycznych stronnictw politycznych: obozu Władysława Laskonogiego¹²⁶ oraz koalicji Leszka Białego, Władysława Odonica¹²⁷ i arcybiskupa Henryka Kietlicza¹²⁸. Genezy sporu kościelnopolitycznego należałoby się doszukiwać co najmniej od czasu śmierci Mieszka III Starego¹²⁹ w 1202 r. i objęcia tronu senioralnego przez jego syna Władysława Laskonogiego. Następny władca Krakowa – syn Kazimierza Sprawiedliwego Leszek Biały¹³⁰ musiał się wciąż liczyć z aspiracjami do tronu ówczesnych seniorów dynastii Mieszka I Płatonogiego¹³¹, Władysława III Laskonogiego

¹²³ Tamże, s. 15.

¹²⁴ J. Mitkowski, *Początek klasztoru cystersów*, s. 101.

¹²⁵ Tamże, s. 99.

¹²⁶ M. Przybył, *Władysław Laskonogi, książę wielkopolski 1202-1231*, Poznań 1998.

¹²⁷ A. Kłodziński, *Stosunki Laskonogiego z Odonicem MCCII do MCCXXXI*, [w:] *Księga pamiątkowa uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1900, s. 97-165.

¹²⁸ W. Baran-Kozłowski, *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz (1199-1219). Działalność kościelna i polityczna*, Poznań 2005

¹²⁹ M. Przybył, *Mieszko III Stary*, Poznań 2002. Por. S. Smolka, *Mieszko Stary i jego wiek, oraz Uwagi o pierwszym ustroju społecznym Polski piastowskiej*, Kraków 2009.

¹³⁰ J. Wyrozumski, *Leszek Biały (ok. 1186-1227), książę krakowski i sandomierski*, [w:] PSB, t. 17, Wrocław 1972, s. 155-157; A. Marzec, *Leszek Biały*, [w:] *Piastowie. Leksykon Biograficzny*, s. 181-188.

¹³¹ J. Rajman, *Mieszko Płatonogi, pierwszy książę raciborsko-opolski (1173- 1211)*, „Kwartalnik Historyczny”, 1996, t. 103, z. 1, s. 23-41.

i Henryka I Brodatego¹³². W tym właśnie czasie arcybiskup Henryk Kietlicz podjął ostrą walkę z Władysławem III Laskonogim o suwerenny status Kościoła w państwie¹³³. Program walki o ten status nazywany wolnością Kościoła miał swój aspekt wewnątrzkościelny i aspekt zewnętrzny, dotyczący relacji państwo-Kościół. Kietlicz stał się zagorzałym protagonistą reform, które w sprawach wewnątrzkościelnych sprowadzały się do celibatu osób duchownych, demokracji Kościoła i podniesienia dyscypliny, natomiast w stosunkach z państwem – do kanonicznych wyborów biskupów w miejsce książęcych nominacji, immunitetu posiadłości kościelnych, do własnego kościelnego sądownictwa w stosunku do osób duchownych i zniesienia *jus spoli*¹³⁴. Przeciwko Władysławowi Laskonogiemu wystąpił arcybiskup gnieźnieński, pod pretekstem zagarnięcia przez księcia dóbr po zmarłym biskupie. Władysław Laskonogi pokonał militarnego sojusznika Kietlicza – Władysława Odonica który najechał na jego wielkopolskie posiadłości. Następnie wielkiego hierarchę kościelnego spotkała reakcja ze strony Laskonogiego: wkroczenie do Gniezna i zajęcie dóbr arcybiskupich. Kietlicz wyklął publicznie wielkopolskiego księcia i schronił się na Śląsku na dworze Henryka Brodatego¹³⁵. Po krótkim pobycie we Wrocławiu arcybiskup Henryk udał się do Opatowa gdzie zwołał synod kościelny połączony ze zjazdem możnych małopolskiego księcia. Marian Fąka domyślał się, iż do zjazdu doszło w Krakowie¹³⁶ – opierał się jednak na błędnej interpretacji listy świadków dokonanej przez Józefa Umińskiego¹³⁷, z której wynikało, iż podczas zjazdu obecni byli prałaci krakowscy Jan i Piotr. Biorąc pod uwagę omówioną w innym miejscu listę świadków dokumentu Leszka Białego, zasadnym jest udział w wiecu członków kapituły kolegiackiej w Opatowie: *Opatoviensis decanus P., magister Ch., cantor St., custos A.*; co przekonuje, że do zjazdu doszło w Opatowie najpewniej w okresie odpustu św. Marcina – patrona kolegiaty opatowskiej. Na pytanie, co mogło być przedmiotem synodu kościelnego

¹³² B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, wyd. 3, Warszawa 2006.

¹³³ P. Plisiecki, *Napomnienie papieża Innocentego III skierowane do Władysława Laskonogiego z 1207 r.*, „Roczniki Humanistyczne” 2000, t. 48, z. 2 (specjalny: *Cursus mille annorum. Prace ofiarowane Profesorowi Eugeniuszowi Wiśniowskiemu*, Lublin 2000), s. 431-446.

¹³⁴ K. Tymieniecki, *Henryk zwany Kietlicz (zm. 1219), arcybiskup gnieźnieński*, [w:] PSB, t. 9, Wrocław 1960-61, s. 415-417; J. Dobosz, *Arcybiskup Janik i jego następcy. Przygotowanie do reformy Henryka Kietlicza*, [w:] *1000 lat Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, s. 81-96; J. Wyrozumski, *Pontyfikat arcybiskupa i reformy Henryka Kietlicza*, [w:] tamże, s. 97-105.

¹³⁵ J. Wyrozumski, *Dzieje Polski piastowskiej (VIII wiek-1370)*, Kraków 2003, s. 560.

¹³⁶ M. Fąka, *Synody arcybiskupa Henryka Kietlicz (1199-1219)*, „Prawo Kanoniczne”, 1969, t. 12, nr 3-4, s. 95-127. Zob. A. Vetulani, *Statuty synodalne Henryka Kietlicza*, [w:] *Studia i Materiały do Historii Ustawodawstwa Synodalnego w Polsce* nr 7, Kraków 1938.

¹³⁷ J. Umiński, *Henryk arcybiskup gnieźnieński zwany Kietliczem (1199-1219)*, Lublin 1926, s. 34, przypis 3.

połączonego ze zjazdem możnych w Opatowie ostatnio próbował odpowiedzieć Wojciech Baran-Kozłowski: *Możemy domyślać się za to celu tego zebrania, którym było zapewne naradzenie się nad aktualnym położeniem i ustalenie wspólnego planu dalszego postępowania. Być może uchwalono wtedy, aby arcybiskup Kietlicz osobiście stanął na czele delegacji, która pojechałaby niezwłocznie do Rzymu, by przedstawić papieżowi sprawy sporu z Laskonogim. Bardzo prawdopodobne, iż nastąpiło wtedy także powtórne wyklęcie wielkopolskiego księcia i popierającego go biskupa poznańskiego Arnolda¹³⁸.*

II.1. Treść dokumentu datowanego na 1206 r.

In nomine sancte ac indiuidue Trinitatis.

Numquam satis presentibus consulitur, nedum futuris infortuniorum incursibus, quanto tantum incertior est futurorum et natura et euentus, tanto intricatius humane prouidencie consilium. Studendum tamen est sollertius et agendum, ne quid neglectu uel temporis uetustae obrepat, quod gestorum robur uel in alteram transfiguret formam uel penitus exstinguat, nam uetustas et marmoreas demolitur imagines et aureas decrustat.

Qua re considerata ego dux Polonorum Leztco presenti pagine commendari iussi deuotionem Sudomirensis prepositi, magistri Vincentii, super prediorum collatione de Cirnicov et Goicevo, que nostro cenobio de Zulio pro remedio animarum patris nostri ac matris nostre nec non omnium parentum nostrorum ac sue, pie contulisse dinoscitur. Cuius pietatis donationem ratam habemus et amplectimur nostraque autoritate perpetuis ualituram temporibus roboramus, omnesque in omnibus libertates, quas eiusdem cenobii fratribus noster progenitor dux pię memorię Kaz[imirus] uel nostra liberalitas contulit, inconcussa et inuiolabili manere stabilitate precipimus. Ne coloni eorum in his, que iam dictus magister V[incentius] eis contribuit uel in aliis ipsorum comemorantes prediis, angarias uel parangarias uel solutiones ullas aut forenses iudices agnoscant, a castrensibus etiam et publicis expeditionum exempti muneribus sempiterna emunitate gaudeant. Quod qui violare presumpserit Onnipotentis indignationem et nostram se nouerit seueritatem incursum.

Huius rei testes hii sunt; archiepiscopus .H.[enricus], episcopus Kracowiensis .F.[ulco], episcopus Plocensis .G.[edco], episcopus Cuiaviensis .O.[gerius], cancellarius .I.[vo] subcancellarius Zul[a], abbas de Andreov, abbas de Camena .G.[uido] abbas de Coprivniz St[achius], abbas de Monte [Calvo] .S.[imon],

¹³⁸ W. Baran-Kozłowski, *Arcybiskup Henryk Kietlicz (1199-1219). Działalność kościelna i polityczna*, Poznań 2005, s. 93-94.

de Opatov decanus P[etrus]., magister Ch, cantor St., custos A., comes Voiteh, Pacozlav, Iacobus, Dobes, Zvdo, Nicolaus, Iacobus, Zulizlaus, Petrus, Chalizlav, Bernardus, Voiteh, Pacozlav frater eius.

II.2. Przekład dokumentu datowanego na 1206 r.

W imię świętej i niepodzielnej Trójcy.

Nigdy nie jest dosyć dbałości o sprawy obecne, a tym bardziej o złe następstwa nieszczęścia przyszłych zdarzeń, jako że o ile bardziej niepewny jest przyszłych spraw rzeczywistość i los, tak o tyle również zagmatwane są przewidywania ludzkich zamiarów. Należy wszelako przynajmniej biegłej starać się i czynić wszystko, aby co przez zaniedbanie lub dawność czasu nie pojawiło się coś, co siłę czynów albo zmienia na inną postać albo całkowicie gasi, bowiem starość i marmurowe wizerunki niszczy i złote uszkadza.

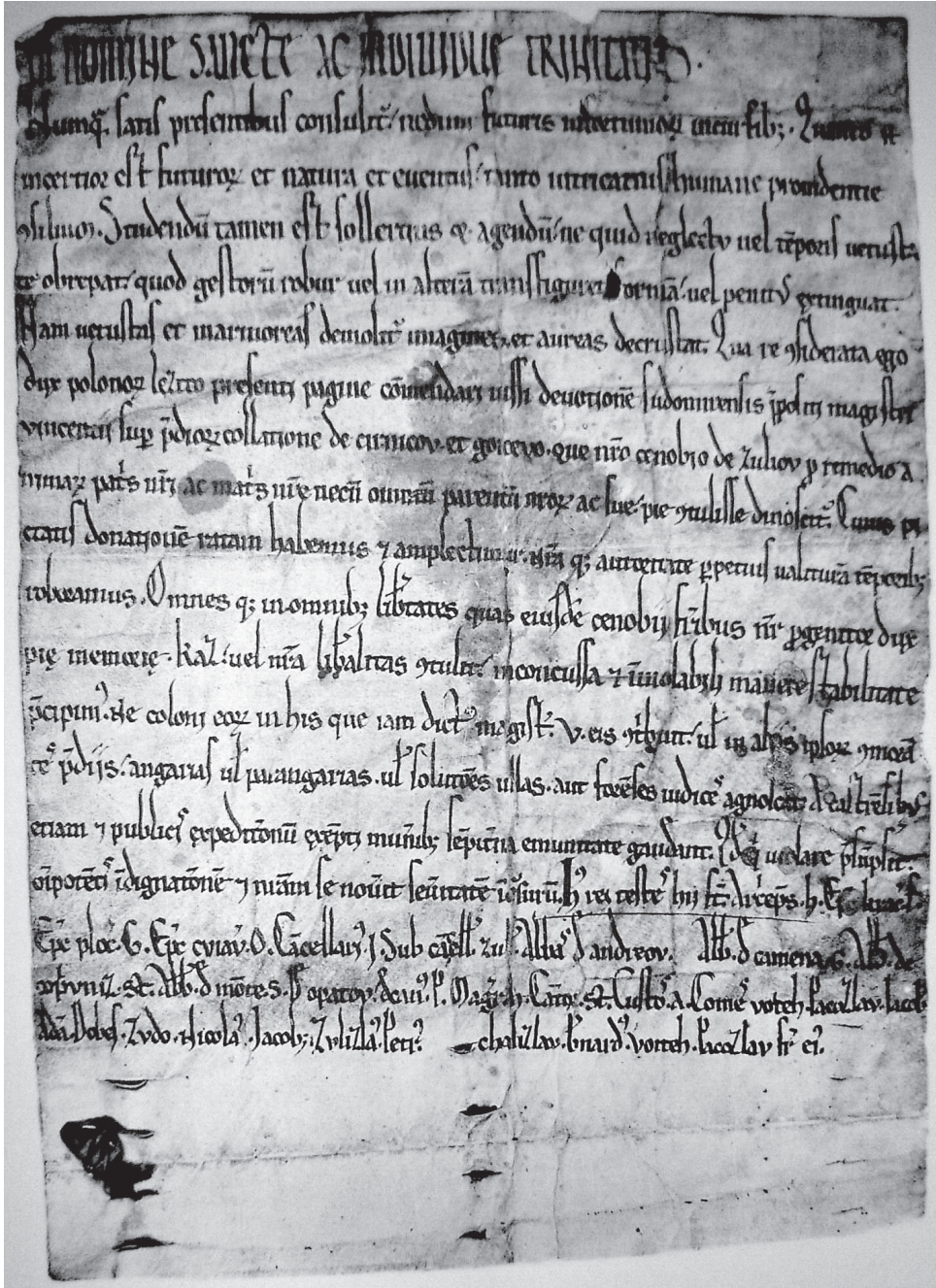
Rozważywszy tę rzecz, ja Leszek książę Polski niniejszym dokumentem rozkazałem uznać, że została złożona pobożna ofiara mistrza Wincentego, prepozyta sandomierskiego, odnośnie nadania Czernikowa i Gojcowa, które ofiaruje naszemu klasztorowi, w Sulejowie dla zbawienia duszy ojca naszego i matki naszej a także wszystkich rodziców naszych i swoje, kierowany największą pobożnością. Którego pobożne nadanie uznajemy za potwierdzone i popieramy i naszym autorytetem zatwierdzamy na wieczne czasy we wszystkich, wolnościach, które braciom tegoż klasztoru nasz poprzednik książę świętej pamięci Kazimierz lub nasza wola nadała, nakazujemy, aby te wolności pozostawały w stanie nietkniętym i nienaruszonym. Aby ich wieśniacy w tym, które w całości słowem mistrz Wincenty im przydziela ani w innych wspomnianych majątkach nie podlegali obowiązkom i ciężarom jakimkolwiek, aby też nie podlegali sędziom i aby cieszyli się wiecznym wyjęciem spod ciężarów grodowych i powszechnych wypraw.

Kto by ośmielił się to naruszyć ten doświadczy surowości niełaski u Boga i u nas.

Świadcami tego są: arcybiskup Henryk, biskup krakowski Fulko, biskup płocki Gedko, biskup kujawski Ojerz, kanclerz Iwo, podkanclerz Suł, opat z Jędrzejowa [Wiardus], opat z Wąchocka Guido, opat z Koprzywnicy Eustachy, opat z Łysej Góry Szymon, z Opatowa dziekan Piotr, magister H., kantor St., kustosz A., panowie Wojtek, Pakosław, Jakub, Dobiesław, Sąd, Mikołaj, Jakub, Sulisław, Piotr, Stanisław, Bernard, Wojtek, Pakosław jego brat.

Tłumaczenie dokumentu Artur Lis.

II.3. Podobizna dokumentu datowanego na 1206 r.

Fot. za: Monumenta Poloniae Palaeographica, ed. S. Krzyżanowski, Kraków 1907-1910, tab. XXXVIII.

II.4. Lista świadków z dokumentu datowanego na 1206 r.:

1. Henryk Kietlicz arcybiskup gnieźnieński (1199-1219)¹³⁹.

Ojcem arcybiskupa lub bliskim krewnym mógł być Henryk Kietlicz, który był kasztelanem krakowskim po Stefanie Stępcowiczu¹⁴⁰. Za rządów Kazimierza w Krakowie potrafił utrzymać to stanowisko, na które wprowadził go jeszcze Mieszko Stary, aż do buntu z 1191 r. W dokumencie fundacyjnym klasztoru w Kladrubach (falsyfikat z przełomu XII i XIII w.) występuje jakiś Henryk Kietlicz, właściciel wsi Tuřany. Sam kasztelan być może był żonaty z siostrą błogosławionego Hroznaty z Tepli - Wojsławą, która po jego wygnaniu mogła schronić się w klasztorze na Zwierzyńcu pod Krakowem. Można o tym imieniu pojawia się też w dokumencie Henryka Brodatego z 1203 r. dla Trzebnicy, ale nie mamy pewności czy to dawny kasztelan krakowski¹⁴¹.

2. Pełka - Fulko biskup krakowski (1186-1207, z rodu Lisów)¹⁴².

3. Gedko biskup płocki (1206-1223)¹⁴³, pochodził z Wojsławiców-Powałów, był synem Trojana, a wnukiem Wojsława, stolnika Bolesława Krzywoustego¹⁴⁴.

4. Ogierz (Ojerz) biskup kujawski (1206/1207-1212)¹⁴⁵.

5. Iwo Odrowąż, kanonik krakowski, kanclerz krakowski (1206-1217), późniejszy biskup krakowski (1218-1229)¹⁴⁶.

---

¹³⁹ Literaturę poświęconą arcybiskupowi Henrykowi Kietliczowi zbiera: W. Baran-Kozłowski, *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz (1199-1219). Działalność kościelna i polityczna*, Poznań 2005. Zob. J. Umiński, dz. cyt.; J. Wyrozumski, *Pontyfikat arcybiskupi i reformy Henryka Kietlicza*, [w:] *1000 lat Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, s. 97-105; K. R. Prokop, *Arcybiskupi gnieźnieńscy w tysiącleciu*, Kraków 2000, s. 58-60; J. Maciejewski, dz. cyt., s. 224-225.

¹⁴⁰ J. Bieniał, *Polska elita polityczna XII wieku (Część IV B)*, s. 32, 37.

¹⁴¹ J. Dobosz, *Kazimierz II Sprawiedliwy*, s. 146.

¹⁴² J. Mitkowski, S. Trawkowski, *Pełka (Fulko)*, (zm. 1207), *biskup krakowski*, [w:] PSB, t. 25, Wrocław 1980, s. 571-574; J. Maciejewski, dz. cyt., s. 231; zob. B. Śliwiński, *Lisowie Krzelowscy w XIV-XV w. i ich antenaci*, Gdańsk 1993.

¹⁴³ M. Szymaniak, *Biskup płocki Gedko (1206-1223). Działalność kościelno-polityczna na tle procesu emancypacji Kościoła polskiego spod władzy książęcej*, Toruń 2007; R. Grodecki, *Gedko, biskup płocki*, [w:] PSB, t. 7, z. 4, Kraków 1948-1958, s. 367-370.

¹⁴⁴ J. Maciejewski, dz. cyt., s. 245.

¹⁴⁵ A. Gieysztor, *Ojerz, biskup kujawski*, [w:] PSB, t. 23, Wrocław 1978, s. 655-656; J. Dobosz, *Monarcha i możni wobec Kościoła w Polsce do początku XIII wieku*, Poznań 2002, s. 331; J. Maciejewski, *Episkopat polski*, s. 262.

¹⁴⁶ Postać zasłużonego biskupa Iwona Odrowąża nadal oczekuje na krytyczną biografię. Zob. *Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy*, pod red. A. Gąsiorowski, t. 4: *Małopolska (Województwa krakowskie, sandomierskie i lubelskie)*, z. 1 *Urzednicy małopolscy XII-XV wieku*, Wrocław 1990, nr 1195, s. 266; S. Kutrzeba, *List generała premonstratensów Gerwazego do Iwona Odrowąża z roku 1218*, „Kwartalnik Historyczny”, 1902, T. 16, s. 587-588; R. Grodecki, *Iwo (Iwan lub Jan) Odrowąż (ur. między 1170 a 1180, zm. 1229)*, [w:] PSB, t. 10, Wrocław 1962-64, s. 187-192;

6. Suł podkanclerz krakowski¹⁴⁷. Karol Maleczyński w swoim dziele *Zarys dyplomatyki polskiej wieków średnich* wymienia go jako Zuluza i utożsamia z Zulentą, kapelanem biskupa krakowskiego Wincentego Kadłubka z lat 1206-1212¹⁴⁸. Taką identyfikację przyjmuje również Błażej Śliwiński, co podważają autorzy spisu urzędników małopolskich¹⁴⁹.
7. Wiardus - opat cystersów z Jędrzejowa (imię znane z dokumentu z 1208 r.)¹⁵⁰.
8. Guido opat cystersów z Wąchocka¹⁵¹.
9. Eustachy opat cystersów z Koprzywnicy¹⁵².
10. Szymon opat benedyktynów z Łysej Góry¹⁵³.

J. Tazbirowa, *Rola polityczna Iwona Odrowąża*, „Przegląd Historyczny”, 1966, T. 57, z. 2, s. 199-211; Z. Kozłowska-Budkowa, *Rezygnacje biskupów krakowskich Wincentego i Iwona. Na marginesie artykułu: „Dlaczego Kadłubek zrezygnował z biskupstwa”*, „Prace Historyczne” t. 1, Katolicki ośrodek wydawniczy Veritas, Londyn 1967, s. 137-147, „Nasza Przeszłość”, 1970, T. 33, s. 35-44; B. Śliwiński, *Krąg krewniaczy biskupa krakowskiego Iwona Odrowąża*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego”, Historia 1984, t. 14, s. 49-71; A. Paner, *Studia czy dyplomacja? Włoska podróż Iwona Odrowąża*, [w:] *Władcy, mnisi, rycerze*, pod red. B. Śliwińskiego, Gdańsk 1996, s. 113-123; Cz. Deptuła, *Iwon Odrowąż biskup ur. między 1170-80 w Końskich, zm. 20 VI lub 21 VIII 1229 w Borgo k. Modeny, syn Saula (Szawła) Odrowąża*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 7, kol. 579-580; K. R. Prokop, *Poczet biskupów krakowskich*, Kraków 1999, s. 53-58; J. Maciejewski, *Episkopat polski doby dzielnicowej 1180-1320*, Kraków-Bydgoszcz, s. 232-233.

¹⁴⁷ *Urzędnicy małopolscy*, nr 1210, s. 273.

¹⁴⁸ K. Maleczyński, *Zarys dyplomatyki polskiej wieków średnich*, s. 113.

¹⁴⁹ B. Śliwiński, *Krąg krewniaczy*, s. 52; *Urzędnicy małopolscy*, nr 1210, s. 273.

¹⁵⁰ W. Bukowski, *Katalog opatów jędrzejowskich. Próba ustalenia chronologii*, [w:] *Cystersi w Polsce. W 850-lecie fundacji opactwa jędrzejowskiego*, pod red. D. Olszewskiego, Kielce 1990, s. 185. Zob. J. Dobosz, *Proces fundacyjny i pierwsze uposażenie opactwa cystersów w Jędrzejowie*, [w:] *Cystersi w Polsce*, s. 40-79.

¹⁵¹ A. Z. Helcel, *O klasztorze jędrzejowskim i będącym tam nagrobku Pakostawa kasztelana krakowskiego*, „Rocznika Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Jagiellońskim złączonego. Oddział sztuki i archeologii”, 1852, t. 23, s. 152-153; M. Niwiński, *Opactwo cystersów w Wąchocku. Fundacja i dzieje uposażenia do końca wieków średnich*, „Rozprawy Akademii Umiejętności Wydział Historyczno-Filozoficzny”, 1930, t. 68, s. 29-30; J. Dobosz, L. Wetesko, *Wąchock*, [w:] *Monasticon Cisterciense Poloniae. Katalog męskich klasztorów cysterskich na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej*, t. 2, pod red. A. M. Wyrwy, J. Strzelczyka i K. Karczmarek, Poznań 1999, s. 328-340; J. Dobosz, *Wokół fundatora i początków klasztoru cystersów w Wąchocku*, [w:] *Scripta minora*, pod red. B. Lapisa, Poznań 1998, s. 37-49.

¹⁵² Z. Kozłowska-Budkowa, S. Szczur, *Dzieje opactwa cystersów w Koprzywnicy do końca XIV wieku*, „Nasza Przeszłość”, 1983, t. 60, s. 47; J. Dobosz, L. Wetesko, *Koprzywnica*, [w:] *Monasticon Cisterciense Poloniae. Katalog męskich klasztorów cysterskich na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej*, pod red. A. M. Wyrwy, J. Strzelczyka i K. Kaczmarka, t. 2, Poznań 1999, s. 149-157.

¹⁵³ M. Derwich, *Benedyktynski klasztor św. Krzyża na Łysej Górze w średniowieczu*, Warszawa 1992, s. 656; tenże, *Łysiec, Łysa Góra, czy Święty Krzyż. O nazwie Łysca i opactwa łysogórskiego w średniowieczu*, [w:] *Monastycyzm, Słowiańszczyzna i państwo polskie. Warsztat badawczy historyka*, Wrocław 1994, s. 121.

11. Piotr dziekan z Opatowa¹⁵⁴.

12. *Ch* – magister¹⁵⁵ [Cherubin?].

13. *St.* – kantor¹⁵⁶ [Stefan, Stanisław?].

14. *A.* – kustosz¹⁵⁷ [Andrzej?].

15. Wojciech – ówczesny wojewoda krakowski (1206-1210) z rodu Awdańców, syn Pakosława, brat Lasoty, ojciec Wojciecha i Pakosława Młodszego¹⁵⁸.

Wojciech wymieniony jest wśród świadków na dokumencie z 1181-1182¹⁵⁹, początkowo stolnik krakowski (występuje na powyżej omawianym dokumencie opatowskim z 1189 r.), następnie wojewoda krakowski¹⁶⁰.

Warto poświęcić uwagę nad genealogią rodu Awdańców. Nazwy rodów dla rycerstwa XII w. stosujemy umownie, zgodnie z nomenklaturą występującą w literaturze. Ród Awdańców uchodzi za jedną ze starszych formacji tego typu w monarchii piastowskiej. Należy także do lepiej rozpoznanych w polskiej nauce dzięki monografii Władysława Semkowicza¹⁶¹. W historiografii możemy spotkać opinie wskazujące na przybycie Awdańców do Polski zarówno bezpośrednio ze Skandynawii, jak ich waresko-ruską genezę¹⁶². Za tą ostatnią koncepcją opowiedziała się Teresa Kiersnowska, wykorzystując dane onomastyczne w badaniach nad wczesnośredniowiecznymi cmentarzyskami w okolicach Łęczycy i Lutomińska¹⁶³. Z kolei Henryk Łowmiański przedstawił pogląd o powiązaniu genezy rodu Awdańców i Łabędziów z wyprawą Bolesława Chrobrego na Kijów z 1018 r.¹⁶⁴

---

¹⁵⁴ J. Szymański, *Kanonicy opatowscy w planach polityki ruskiej z przełomu XII i XIII wieku*, „Przegląd Historyczny”, 1965, t. 56, z. 3, s. 388-396, cyt., s. 389; *Studium o Kadłubku*, s. 6-8, przypis 1.

¹⁵⁵ Tamże.

¹⁵⁶ Tamże.

¹⁵⁷ Tamże.

¹⁵⁸ J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część IV B)*, s. 42.

¹⁵⁹ K. Mosingiewicz, B. Śliwiński, *Rycerstwo polskie XII w. w falsyfikacie Kazimierza Sprawiedliwego*, s. 715. Datę i miejsce wydania dokumentu ustalił J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część III A. Arbitrzy książąt – krąg rodzinny Piotra Włostowica)*, s. 88.

¹⁶⁰ *Urzędnicy małopolscy*, nr 404, s. 116, nr 433, s. 120. Zob. R. Grodecki, *Dzieje klasztoru premonstratenskiego w Busku w wiekach średnich*, Kraków 1913, s. 17-18.

¹⁶¹ W. Semkowicz, *Ród Awdańców*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego”, 1917, t. 44, s. 155-280 oraz 1919, t. 45, s. 163-314 a także 1920, t. 46, s. 113-237.

¹⁶² H. Chłopocka, *Awdańce*, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich*, t. 1, z. 1, pod red. W. Kowalenki, G. Labudy, T. Lehr-Splawińskiego Wrocław- Warszawa- Kraków 1961, s. 61-62.

¹⁶³ T. Kiersnowska, *O pochodzeniu rodu Awdańców*, [w:] *Spółczesność Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 5, pod red. S. K. Kuczyńskiego, Warszawa 1992, s. 57-72.

¹⁶⁴ H. Łowmiański, *Początki Polski*, t. 4, Warszawa 1970, s. 185, t. 5, Warszawa 1973, s. 464-465; tenże, *Zagadnienie roli Normanów w genezie państw słowiańskich*, Warszawa 1957, s. 37 i nn.; zob. A. Krawiec, *Seksualność w średniowiecznej Polsce*, Poznań 2000, s. 161-165.

Idąc dalej – Wojciech Polak – analizując kronikę Galla, wysunął poszlaki na rzecz przybycia wareskich przodków Awdańców do Polski z Rusi¹⁶⁵. Najbardziej znanym przodkiem rodu Awdańców był wojewoda Skarbimir (zm. między 1124 a 1138)¹⁶⁶. Z nim to wiąże się legenda przekazana przez Jana Długosza o powstaniu nazwy rodu Awdańców – Habdank. *Hab dank* – miały być słowami króla niemieckiego Henryka V skierowanymi do Skarbimira, który podczas wojny w 1109 r. miał rzucić Henrykowi własny pierścień na znak pogardy Polaków dla bogactw. Ojcem Skarbimira był komes Michał Stary (zm. 1113), zaś bratem kanclerz Michał – inspirator kroniki Galla¹⁶⁷. Za Awdańca, z tego samego pokolenia, co Michał Stary uznaje się wymienionego w spisie skarbcza i biblioteki kapituły krakowskiej z 1110 r. – Szczedrzyka¹⁶⁸. Badacze zwracają uwagę na konflikt, do jakiego miało dojść z przyczyny ślubu Piotra Włostowica z księżniczką ruską Marią. Księżniczka ta – córka Olega Świętosławicza z linii czernihowskiej i Teofano Musalonissy, miała zostać żoną Skarbimira, Piotr zaś wysłany w roli swata, sam postarał się o jej rękę¹⁶⁹. Decyzja Bolesława Krzywoustego o podziale państwa, co najpełniej zrekonstruował Janusz Bieniak¹⁷⁰, nie miała miejsca w 1138 r., lecz ok. 20 lat wcześniej, prawdopodobnie na Boże Narodzenie 1117 r., po urodzeniu drugiego Bolesławowego syna¹⁷¹. Informacją o wiecu jest rekonstruowana na podstawie *Rocznika magdeburskiego*¹⁷². Dzięki temu źródłu uważa się, że postanowienia księcia zostały zaprzysiężone przez wiec ogólnopaństwowy duchownych i świeckich, którzy zobowiązali się publicznie i pod przysięgą przestrzegać jego woli¹⁷³. W 1118 r. wybuchł bunt wojewody Skarbimira, którego powodem miał być m.in. brak zgody na zamiar wprowadzenia zasady senioratu. Rebelia spowodowała, obok zdęcia z urzędu i oślepienia Skarbimira, odsunięcie od władzy rodu Awdańców; wojewodą został Piotr Włostowic a do łask przywrócono Sieciechowiców¹⁷⁴. Niemniej jednak już

¹⁶⁵ W. Polak, *Kronika Galla Anonima a pochodzenie rodu Awdańców*, [w:] *Peregrinatio ad veritatem. Studia ofiarowane profesor Aleksandrze Witkowskiej OSU z okazji 40-lecia pracy naukowej*, pod red. U. Borkowskiej, Cz. Deptuły i R. Knapieńskiego, Lublin 2005, s. 401-418.

¹⁶⁶ J. Bieniak, *Skarbimir*, [w:] PSB, t. 38, Warszawa-Kraków 1997, s. 27-31.

¹⁶⁷ Tenże, *Polska elita polityczna XII wieku (Część II. Wróżda i zgoda)*, [w:] *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 3, pod red. S. K. Kuczyńskiego, Warszawa 1985, s. 13-74.

¹⁶⁸ Tamże, s. 26.

¹⁶⁹ J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część II. Wróżda i zgoda)*, s. 53 i nn.

¹⁷⁰ Tamże, s. 51-52.

¹⁷¹ M. Dworsatschek, *Władysław II Wygnaniec*, Wrocław 1998, s. 37.

¹⁷² *Annales Magdeburgenses*, [w:] *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*, wyd. G. H. Pertz, Hannover 1859, t. 16, s. 186.

¹⁷³ G. Labuda, *Testament Bolesława Krzywoustego*, [w:] *Opuscula Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata*, Poznań 1959, s. 178.

¹⁷⁴ T. Giergiel, *Rycerstwo*, s. 31.

w latach dwudziestych doszło do ugody pomiędzy zwaśnionymi stronnictwami tzw. lubińskiego jednania¹⁷⁵. Ród Awdańców odzyskał skasowane dobra i godności. Przypieczętowaniem ugody były nadania Bolesława Krzywoustego na rzecz fundacji Awdańców – Lubinia oraz ślub brata Piotra Włostowica – Włosta z córką Skarbimira a siostrą Pakosława Skarbimirowica z rodu Awdańców¹⁷⁶.

16. Pakosław Stary herbu Awdaniec (ok. 1170-1245), syn Lasoty, brat wyżej wymienionego Wojciecha; w niniejszym dokumencie występuje jako wojewoda sandomierski (1206-10), następnie sprawował liczne funkcje: wojewody krakowskiego (1212-16), kasztelana krakowskiego (1222-23), wojewody sandomierskiego (1223-29) i krakowskiego (1227), kasztelana wiślickiego (1230-32), kasztelana krakowskiego (1234), kasztelana żarnowskiego (1237), wojewody krakowskiego (1238), kasztelana wiślickiego (1239-42) oraz kasztelana sandomierskiego (1243)¹⁷⁷.

17. Jakub kasztelan sandomierski (do 1210 r.)¹⁷⁸ herbu Beliny. W literaturze przedmiotu panuje rozbieżność opinii o urzędzie Jakuba. Tadeusz Lalik przypuszczał, iż był on wojewodą sandomierskim przed Goworkiem z rodu Rawiczów¹⁷⁹. Idąc dalej Ambroży Bogucki uznał go za namiestnika prowincji¹⁸⁰. Stanisław Zajączkowski określił go mianem komesa prowincjonalnego¹⁸¹. Z kolei Józef Spors¹⁸², a za nim autorzy spisów *Urzędników małopolskich XII-XIII wieku*¹⁸³,

¹⁷⁵ M. Derwich, *Tyniecka zgoda i wyszogrodzka wróżda. O dwóch konfliktach wewnętrznych w Polsce średniowiecznej XII i XIII wieku*, „Kwartalnik Historyczny”, 1988, t. 95, z. 2, s. 3-23.

¹⁷⁶ D. Karczewski, *Związki genealogiczne fundatorów dwunastowiecznych prywatnych fundacji klasztornych*, [w:] *Genealogia rola związków rodzinnych i rodowych w życiu publicznym w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, pod red. A. Radziwińskiego i J. Broniszewskiego, Toruń 1996, s. 258-279.

¹⁷⁷ J. Bieniak, *Pakosław Stary (Starszy) herbu Awdaniec (ok. 1170-1245)*, [w:] PSB, t. 25, s. 38-42; *Urzędnicy małopolscy*, nr 958, s. 219, tamże, nr 434, s. 120, nr 112, s. 59, nr 960, s. 219; nr 436, s. 122, nr 1070, s. 243, nr 112, s. 59, 1174, s. 262, nr 439, s. 122, nr 1072, s. 243, nr 732, s. 173. J. Matuszewski, *Immunitet ekonomiczny w dobrach Kościoła w Polsce do roku 1381*, Poznań 1936, s. 284; R. Grodecki, *Dzieje klasztoru premonstratenskiego w Busku w wiekach średnich*, s. 19.

¹⁷⁸ *Urzędnicy małopolscy*, nr 726, s. 172; A. Bogucki, *Komes w polskich źródłach średniowiecznych*, Warszawa 1972, s. 31; K. Mieszkowski, *Krytyka autentyczności dokumentów biskupów krakowskich XIII wieku*, „Przegląd Historyczny”, 1974, t. 65, z. 1, s. 147-158.

¹⁷⁹ T. Lalik, *Sandomierskie we wcześniejszym średniowieczu. Prowincja, księstwo, województwo*, [w:] *Studia sandomierskie. Materiały do dziejów miasta Sandomierza i regionu sandomierskiego*, pod red. T. Wąsowicza, J. Pazdura, Warszawa 1967, s. 82.

¹⁸⁰ A. Bogucki, *Komes w polskich źródłach średniowiecznych*, Warszawa-Poznań 1972, s. 26.

¹⁸¹ S. Zajączkowski, *Uwagi nad terytorialno-administracyjnym ustrojem Polski XII wieku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1955, t. 7, z. 1, s. 312.

¹⁸² J. Spors, *Uwagi nad genezą urzędu wojewody dzielnicowego w Polsce XII-początku XIII wieku*, „Przegląd Historyczny”, 1991, t. 82, z. 2, s. 200.

¹⁸³ *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy*, t. 4: *Małopolska*, z. 1: *Urzędnicy małopolscy XII-XV wieku*, oprac. J. Kurtyka, T. Nowakowski, F. Sikora, A. Sochacka, P.K. Wojciechowska,

stwierdzili, iż Jakub był kasztelanem sandomierskim. Ze zdaniem tym zgodziła się Agnieszka Teterycz-Puzio¹⁸⁴, a ostatnio również Tomisław Giergiel, który nazwał Jakuba pierwszym kasztelanem sandomierskim¹⁸⁵.

18. Dobiesław (Dobiesz) syn Wisława z rodu Odrowążów, być może w 1222 – podsędek krakowski; Karol Górski i Karol Maleczyński utożsamiają Dobiesława z późniejszym kasztelanem małogoskim (1224-1228) i kasztelanem zawichojskim (1229)¹⁸⁶, Błażej Śliwiński uważa, iż są to dwie różne osoby¹⁸⁷.

19. Sąd syn Dobiesława z rodu Odrowążów, kasztelan Wojnicza (1233-36), potem kasztelan wiślicki (1243-44), potem wojewoda sandomierski (1245-52), potem kasztelan krakowski (1253-55)¹⁸⁸.

20. Mikołaj być może tożsamy z Mikołajem kanonikiem katedry krakowskiej z dokumentu z 1210 r.¹⁸⁹ Józef Mitkowski analizując listę świadków dokumentu Leszka Białego z 1217 r. pisze *Mikołaj pisarz nadworny jest później kanclerzem księcia Leszka, a po śmierci tegoż książęcej Grzymisławy, oraz kanonikiem katedralnym krakowskim*¹⁹⁰. Wydaje się że mowa jest o tej samej osobie.

21. Jakub późniejszy wojewoda sandomierski (1217-1225?).¹⁹¹.

B. Wyrozumska, Wrocław 1990, s. 172, nr 726.

¹⁸⁴ A. Teterycz-Puzio, *Urzednicy sandomierscy w okresie rozbitcia dzielnicowego. Geneza, znaczenie, kompetencje*, „Słupskie Studia Historyczne”, 2000, t. 8, s. 44; też, *Geneza województwa sandomierskiego. Terytorium i miejsce w strukturze państwa polskiego w średniowieczu*, Słupsk 2001, s. 97-98.

¹⁸⁵ T. Giergiel, *Jakub – pierwszy kasztelan sandomierski*, „Zeszyty Sandomierskie” 2008, nr 26, s. 10-12; por. J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część IV B)*, s. 39. .

¹⁸⁶ K. Górski, *Ród Odrowążów w wiekach średnich*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie”, 1927, t. 8, s. 95; K. Maleczyński, *Dobiesław syn Wisława*, [w:] PSB, t. 5, 1939/46, s. 233; *Urzednicy małopolscy*, nr 300, s. 99, nr 615, s. 150, nr 1150, s. 259.

¹⁸⁷ B. Śliwiński, *Krąg krewniaczy biskupa krakowskiego Iwona Odrowąza*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego”, Historia, 1984, t. 14 s. 51 i 54. Zob. J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (Część III B. Arbitrzy książąt – trudne początki)*, [w:] *Spoleczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 7, pod red. S. K. Kuczyńskiego, Warszawa 1996, s. 42.

¹⁸⁸ *Urzednicy małopolscy*, nr 1122, s. 253, nr 1073, s. 243, nr 963, s. 220, nr 120, s. 60; B. Śliwiński, *Krąg krewniaczy*, s. 54-55; F. Piekosiński, *Rycerstwo polskie wieków średnich*, t. 3 (*Rycerstwo małopolskie w dobie piastowskiej. Zeszyt dodatkowy*), Kraków 1902, s. 5.

¹⁸⁹ KDM, wyd. F. Piekosiński, t. II, Kraków 1886, nr 380, s. 21-22. Zob. K. Mieszkowski, *Krytyka autentyczności dokumentów biskupów krakowskich XIII wieku*, „Przegląd Historyczny”, 1974, t. 65, z. 1, s. 147-158.

¹⁹⁰ J. Mitkowski, *Nieznane dokumenty Leszka Białego z lat 1217 i 1222*, „Kwartalnik Historyczny”, 1938, t. 52, s. 649; zob. M. Niwiński, *Opactwo cystersów w Wąchocku. Fundacja i dzieje uposażenia do końca wieków średnich*, „Rozprawy Akademii Umiejętności Wydział Historyczno-Filozoficzny”, 1930, t. 68, s. 50-51.

¹⁹¹ *Urzednicy małopolscy*, nr 959, s. 219 (autorzy spisu nie utożsamiają Jakuba kasztelana sandomierskiego do 1210 r., z późniejszym Jakubem wojewodą); A. Teterycz-Puzio, *Na rozstajnych drogach. Mazowsze a małopolska w latach 1138-1313*, Słupsk 2012, s. 183, 295.

22. Sulisław kasztelan sandomierski (1210-1217)¹⁹².

Hipotetyczny biogram Sulisława został omówiony przy liście świadków dokumentu z 1189 r. pod nr. 19.

23. Piotr.

Trudno przedstawić jednoznacznie identyfikację rycerza Piotra, gdyż było to imię popularne w początkach XIII w. Można zaznaczyć, że biograf Henryka Kietlicza – Józef Umiński widział w Piotrze kanonika kapituły krakowskiej¹⁹³ oraz spotykamy także imię Piotr wśród rycerzy tzw. „drużyny Pakosława”¹⁹⁴. Nie można odrzucić hipotezy, iż był on podkanclerzem krakowskim Piotrem występującym w wyżej omawianym dokumencie z 1189 r., ale wówczas negowalibyśmy jego kościelną karierę i tożsamość z Piotrem, synem Świętosława z domu Włostowiców.

24. Stanisław może być zidentyfikowany jako *Stanizlaus milites nostri* (rycerz nadworny biskupa krakowskiego) z dokumentu z 24 marca 1212 r.¹⁹⁵

25. Bernard¹⁹⁶.

Franciszek Piekosiński w swoim dziele pt. *Rycerstwo polskie wieków średnich* utożsamia Bernarda z Biernatem ojcem Sulisława. Najpewniej występujący w tym dyplomie wyżej wymieniony Piotr oraz Bernard są tożsami ze świadkami dokumentu mistrza Wincentego datowanego na 1208 r. poświadczającego nadanie Czernikowa i Gojcowa¹⁹⁷.

26. Wojtek herbu Awdaniec, syn stolnika a następnie wojewody krakowskiego Wojciecha¹⁹⁸, brat Pakosława Młodszeo¹⁹⁹.

27. Pakosław (Młodszy) herbu Awdaniec (zm. 1243), syn wojewody krakowskiego

---

¹⁹² *Urządnicy małopolscy*, nr 727, s. 172; O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, s. 270-273; A. Teterycz-Puzio, *Urządnicy sandomierscy*, s. 39-63.

¹⁹³ J. Umiński, *Henryk arcybiskup gnieźnieński zwany Kietliczem (1199–1219)*, Lublin 1926, s. 34, przypis 3.

¹⁹⁴ J. Szymański, *Kanonikat świecki w Małopolsce*, s. 50, przypis 201; M. Friedberg, *Klientela świecka biskupa krakowskiego w wieku XII-XIV*, [w:] *Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. 1, Kraków 1938, s. 190.

¹⁹⁵ KDM I, nr 9, s. 15-16.

¹⁹⁶ F. Piekosiński, *Rycerstwo polskie wieków średnich*, t. III: *Rycerstwo małopolskie w dobie piastowskiej*, Kraków 1901, s. 5. Może Bernard jest tożsamy z późniejszym kanonikiem krakowskim w latach 1228-1239. Zob. J. Szymański, *Kanonikat świecki w Małopolsce*, s. 91.

¹⁹⁷ W. Kętrzyński, *Biblioteka hr. Raczyńskich w Rogalinie*, s. 23; A. Lis, *Spory wokół biografii mistrza Wincentego Kadłubka*, Lublin 2011 (mps w Archiwum Uniwersyteckim KUL), s. 149-151.

¹⁹⁸ Szerz. czyt. T. Giergiel, *Ascendenci dwóch wojewodów sandomierskich: Pakosława Starego i Pakosława Młodszeo*, „Zeszyty Sandomierskie”, 2009, nr 28, s. 25-28; tenże, *Działalność Pakosława Starego w czasach panowania Leszka Białego*, „Zeszyty Sandomierskie”, 2009, nr 29, s. 10-12.

¹⁹⁹ J. Bieniak, *Pakosław Młodszy*, [w:] PSB, t. 25, s. 42-43.

Wojciecha, stryjeczny brat Pakosława Starego²⁰⁰. Kariera urzędnicza Pakosława Młodszego przebiegała w następującej kolejności: sędzia krakowski (1223), kasztelan wiślicki (1227), wojewoda i kasztelan sandomierski i wojewoda sandomierski (1231 oraz 1232-1241)²⁰¹.

W związku z przeprowadzonymi badaniami listy świadków dokumentów datowanych na 1189 i 1206 r., nasunęło się wiele pytań i postulatów, których spełnienie na kartach niniejszego artykułu nie było możliwe. Autor zmuszony był z niektórych zagadnień zrezygnować, a wiele istotnych problemów tylko zasygnalizować. Trzeba zdawać sobie sprawę, że przeprowadzoną analizę testacji dokumentów opatowskich należy traktować z pewną ostrożnością. Nie wszystkie zagadnienia udało się do końca zreferować i rozstrzygnąć. Wynika to z luk informacyjnych, które pozwoliły w niektórych miejscach artykułu tylko na odnotowanie pewnych wiadomości genealogicznych. Dlatego też niektóre zagadnienia mają charakter czysto hipotetyczny. Zakończenie pracy w tym miejscu nie świadczy bynajmniej o tym, że temat uważam za zamknięty i w pełni opracowany. Autorowi pozostaje zatem liczyć na to, że jego praca stanie się dla innych badaczy inspiracją do podjęcia własnych badań nad tą tematyką.

***

Древнейшие опатовские документы

Целью статьи является характеристика двух документов, первый из которых датируется 1189 г., второй – 1206-м. Из проведённого анализа следует, что местом выдачи обоих документов был Опатов. Первый из них был выдан князем Казимиром Справедливым, а второй – его сыном Лешекком Белым. В работе предпринята попытка проанализировать перечни свидетелей документов с целью изучить генеалогию этих лиц.

***

The Oldest Documents from Opatów

The aim of this article is to present a characteristics of two documents, the first from 1189 and the second one dating back to the year 1206. The conducted analysis shows that

²⁰⁰ Tamże; W. Semkowicz, *Ród Awdańców w wiekach średnich*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznański”, 1919, t. 45, s. 161-223; 1920, t. 46, s. 167-233; Cz. Deptuła, *Dwie fundacje klasztoru norbertańskiego w Krzyżanowicach*, „Roczniki Humanistyczne”, 1962, t. 11, z. 2, s. 96-110.

²⁰¹ *Urządnicy małopolscy*, nr 353, s. 108, nr 1067, s. 243, nr 961, s. 220, nr 730, s. 172.

the publishing place of the two documents was Opatów. The first from the mentioned documents was issued by the duke Casimir II the Just, whereas the second one by his son Leszek the White. The work is an attempt at analyzing testamentation included in both documents in order to study the genealogy of the enlisted witnesses.